

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Дербеньова Юлія Володимирівна

**ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНИХ ІГОР**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Галузь знань: 01. Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ Л.В. Пушкар,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної
і початкової освіти

« ____ » _____ 20__ року

Виконавець

_____ Ю.В. Дербеньова

« ____ » _____ 20__ року

Суми 2020

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНИХ ІГОР	7
1.1. Естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема.....	7
1.2. Мета, завдання, та особливості естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку	19
1.3. Музично-ритмічні ігри як засіб естетичного виховання старших дошкільників.....	33
Висновки до першого розділу.....	43
РОЗДІЛ 2. ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНИХ ІГОР	45
2.1. Діагностика рівнів естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку	45
2.2. Зміст, методи і прийоми естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор.....	58
Висновки до другого розділу	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні суспільно-політичні та економічні світові хвилювання, здійснення реформування суспільно-культурних галузей життя в нашій країні зумовлюють актуалізацію проблеми виховання творчої особистості – носія високих моральних якостей і ціннісних орієнтацій, для якого властиві високий рівень духовності й загальної культури. Однією з найважливіших складових духовно-культурного розвитку особистості людини, здійснення якої повинна забезпечувати держава, є її естетичне виховання.

Дошкільна освіта є первинною ланкою в системі освіти нашої країни. Формування естетичної вихованості, творчих здібностей особистості, виховання естетичних смаків, почуттів, потреб має особливе значення, а саме в дошкільному віці. Завдання та шляхи реалізації естетичного виховання дітей дошкільного віку визначені Законом України «Про дошкільну освіту» (2019 р.), «Базовим компонентом дошкільної освіти» (2012 р.), програмами розвитку дитини дошкільного віку («Я у Світі», «Дитина» та ін.) та іншими нормативно-правовими документами України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні основи естетичного виховання стали предметом дослідження Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, І. Кона, Б. Теплова та ін. Теорія естетичного виховання дошкільників сформована на основі наукових висновків В. Бабаєвої, Н. Ветлугіної, В. Ждана, Т. Комарової, В. Котляра, Г. Підкурганної, Н. Сакуліної, Є. Фльоріної та ін. На унікальну, особливу роль у становленні особистості і вихованні у дошкільників естетичного сприймання вказують психолого-педагогічні дослідження І. Бега, Л. Божович, Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Запорожця, О. Кононко, М. Лісіної, Т. Поніманської.

За останні десятиріччя опубліковано чимало праць, в яких порушуються питання відносно ролі музичного мистецтва в естетичному вихованні підростаючого покоління (І. Гончаров, Л. Калініна, Т. Лісовська, О. Лобова, Л. Масол, Г. Ніколаї, О. Рудницька, Т. Степанова, Т. Танько, ін.)

Велике значення ритму в музиці, танцю, красивих та благотворних тілорухах відзначали Л. Воскресенська, А. Зиміна, Н. Перна, К. Станіславський. Питання музично-ритмічного виховання дітей досліджувались як вітчизняними так і зарубіжними науковцями (Г.Александровою, В. Белобородовою, Р. Варшавською, В. Верховинцем, Н. Ветлугіною, Н. Гродзенською, Ф. Дельсарт, Н. Карпенко, З. Кодаї, Є. Коноровою, Є. Мальцевою, С. Рудневою, М. Румер, Е. Фіш, Ж. Демені, Е. Жак-Далькрозом).

Актуальність означеної проблеми, її значимість для теорії та практики дошкільної освіти, потреба у подальшій розробці проблеми, у методичних матеріалах щодо використання засобів музично-рухливих ігор у естетичному вихованні дітей старшого дошкільного віку, зумовили вибір теми магістерської роботи: *«Естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор»*.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й визначити методичне забезпечення естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор.

Відповідно до мети визначено *завдання дослідження*:

- 1) визначити теоретичні основи естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор;
- 2) охарактеризувати особливості естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор;
- 3) визначити критеріальний інструментарій та рівні естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку;
- 4) окреслити методичне забезпечення естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор.

Об'єкт дослідження – процес естетичного виховання дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – методичне забезпечення естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор.

Методи дослідження:

– *теоретичні:* методи теоретичного аналізу філософської, мистецтвознавчої та психолого-педагогічної літератури, чинних програм розвитку дітей дошкільного віку, нормативних документів; аналізу і синтезу, узагальнення наукової інформації з досліджуваної проблеми, метою яких було розкриття питань естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор;

– *емпіричні:* педагогічне спостереження щодо рівня естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку; методи опитування: анкетування, тестування, (інтерв'ювання, бесіди з дітьми та фахівцями дошкільної освіти; педагогічний експеримент (констатувальний);

– *методи математично-статистичної обробки результатів* дослідження уможливили в процесі констатувального експерименту більш точно й достовірно діагностувати рівні естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.

Наукова новизна одержаних результатів: конкретизовано визначення естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку; уточнено критерії та показники естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку; набули подальшого розвитку ідеї використання засобів музично-ритмічних ігор в естетичному вихованні дітей старшого дошкільного віку, адаптування методичного забезпечення естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор.

Практичне значення одержаних результатів полягає у окресленні методичного забезпечення організації процесу естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку закладу дошкільної освіти (ЗДО) засобами музично-ритмічних ігор; в розробці конспектів заходів музично-естетичного

напряму для старшої групи ЗДО. Матеріали проведеного дослідження можуть бути використані музичними керівниками і вихователями дошкільних навчальних закладів, керівництвом дошкільних навчальних закладів, методистами дошкільної освіти, студентами педагогічних вузів, які навчаються за спеціальністю 012 Дошкільна освіта.

Апробація результатів та публікації. Основні положення магістерської роботи апробовано на 2 конференціях: Результати досліджень опубліковано у 2-х працях.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок, з них основного тексту – 65 сторінок. У тексті вміщено 3 рисунки та 5 таблиць. У списку 95 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНИХ ІГОР

1.1. Естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема

На сучасному етапі розвитку суспільства набуває особливої актуальності проблема спрямування виховного процесу закладу дошкільної освіти на цілісний розвиток дитини і формування здатної до естетичного, творчого сприйняття світу особистості – носія високих моральних якостей і ціннісних орієнтацій, для якого притаманні як високий рівень духовності й загальної культури, так і здатність до саморозвитку і самоудосконалення.

Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні підкреслено, що дошкільна освіта як перша самоцінна ланка має гнучко реагувати на сучасні соціокультурні запити, збагачувати знання дитини необхідною якісною інформацією, допомагати їй реалізувати свій природний потенціал, орієнтуватися на загальнолюдські й національні цінності. Саме в Освітній лінії «Дитина у світі культури» цього Державного стандарту дошкільної освіти України передбачається формування почуття краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвиток творчих здібностей, формування елементарних трудових, технологічних та художньо-продуктивних навичок, самостійності, культури та безпеки праці [2].

Підвищення ролі духовного-культурного життя сучасного суспільства тісно пов'язане з проблемою його естетичної культури. Формування естетичної культури, творчих здібностей особистості, а також виховання її естетичних смаків, почуттів, потреб має особливе значення, а саме

вдошкільному віці. Через це знання, вміння та навички (компетенції), які отримані в дитинстві, значним чином мають вплив на її подальший розвиток. Зростання ролі музичного мистецтва в процесі естетичного виховання дітей дошкільного віку є важливим завданням сучасної дошкільної освіти.

Заклади дошкільної освіти (ЗДО) розуміють потребу вдосконалення методик естетичного виховання, приведення їх у відповідність із завданнями реформування системи освіти в нашій країні, тому перебувають у постійному пошуку нових форм і методів виховного впливу на особистість. Вони відіграють значну роль у збереженні духовної єдності та спадковості поколінь, становлять підґрунтя для формування творчої особистості як основної продуктивної сили держави, стають важливою складовою вітчизняної системи освіти, а також закладають підвалини естетичного сприйняття дитиною світу. Вагомого значення набувають питання вдосконалення естетичного виховання підростаючого покоління, формування та розвитку естетичних почуттів, художніх уподобань та естетичного смаку найбільш ефективними засобами [2].

Як зазначено у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», важливим завданням підготовки дитини до майбутнього життя є естетичне виховання та всебічний розвиток особистості, формування її духовних смаків, ідеалів та розвиток творчих здібностей. Естетичне виховання дітей на сьогодні є одним з актуальних завдань педагогічної науки [2].

Проблема естетичного виховання в педагогіці та психології досить широко була представлена завжди. Філософсько-естетичні аспекти естетичного виховання висвітлені у наукових працях Ю. Афанасьєва, М. Кагана, М. Киященка та ін.

Методологічні та теоретичні питання естетичного виховання розроблені у працях І.Держинської, І.Зязюна, Д.Кабалевського, М.Киященко, Л.Когана,

Л.Левчук, Б.Лихачова, О.Оніщенко, В.Скатерщикова, Л.Столовича та ін. Проблема естетичного виховання особистості була предметом наукового аналізу видатних зарубіжних та вітчизняних філософів, культурологів, мистецтвознавців, психологів і педагогів (Н. Бердяєв, П. Блонський, Г. Ващенко, Д. Кабалевський, П. Каптерев, Я-А. Коменський, М. Монтессорі, Й. Песталоцці, С. Русова, Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Ф. Фребель, Т. Холостова, В. Шацька та ін.).

Науковцями досліджувались методичні аспекти засобів музичного та естетичного виховання дітей дошкільного віку (Г. Беленька, Н. Глухова, Н. Горопаха, Н. Кот, Н. Лисенко, З. Плохій, Л. Пушкар, Н. Яришева).

Методологічною основою і важливим принципом естетичного виховання на сучасному етапі, вважає В. Ларін, є ідея комплексного підходу який у реалізації системи естетичного виховання має подвійне значення: по-перше, система естетичного виховання має будуватися так, щоб різні види мистецтва постійно взаємодіяли між собою у процесі впливу на дитину, тобто організовується необхідність тісної взаємодії мистецтва на основі міжпредметних зв'язків; по-друге, естетичне виховання як виховання засобами мистецтва, так і засобами дійсності повинно стати органічною частиною будь-якого виду виховання [52, с. 150].

Дослідження наукової літератури з естетичного виховання та розвитку дає можливість стверджувати про те, що існують різні підходи щодо визначення самого поняття «естетичне виховання». Так, М. Каган і Т. Холостова вважають, що естетичне виховання у широкому філософському значенні передбачає якісні зміни рівня естетичної культури об'єкта виховання, яким може бути як окрема особистість, соціальна група, так і суспільство в цілому. Це безперервний процес, що триває впродовж життя людини, коли усуваються суперечності між рівнем естетичної культури людства та володінням цією культурою (естетичним досвідом) окремою особистістю у кожний конкретний період її життєдіяльності. Це оптимальна

форма оволодіння навичками творення та сприйняття краси, передачі естетичного досвіду індивіда шляхом цілеспрямованої діяльності[39, с. 5].

На думку О.Радугіна естетичне виховання – це цілеспрямоване формування у людини естетичного ставлення до дійсності. Він вважає, що виховання красою та через красу формує не тільки естетико-ціннісну орієнтацію особистості, а й розвиває здатність до творчості, до створення естетичних цінностей у сфері трудової діяльності, побуті, у вчинках, поведінці і, звичайно, у мистецтві .[74,с.201]

Під естетичним вихованням В. Розумний розуміє вироблення в дитини бажаних для педагога естетичних почуттів, смаків та ідеалів, а також творчих якостей[80,с.114]. І. Гончаров розглядає естетичне виховання, як систему впливів, спрямованих на вироблення та вдосконалення в людині здатності сприймати, тонко відчувати, цінувати і прагнути переробити навколишній світ за законами прекрасного[26, с. 40].

У науковій педагогічній літературі поняття «естетичне виховання» розглядається як елемент виховного поля, невід'ємними складовими якого є естетичне, розумове, трудове, моральне, фізичне виховання і систематичне, науково умотивоване звертання до людських емоцій, що розвивають у дошкільників здатність до естетичного сприйняття і роблять кожного з них творцем естетичних цінностей (Рис. 1.1).

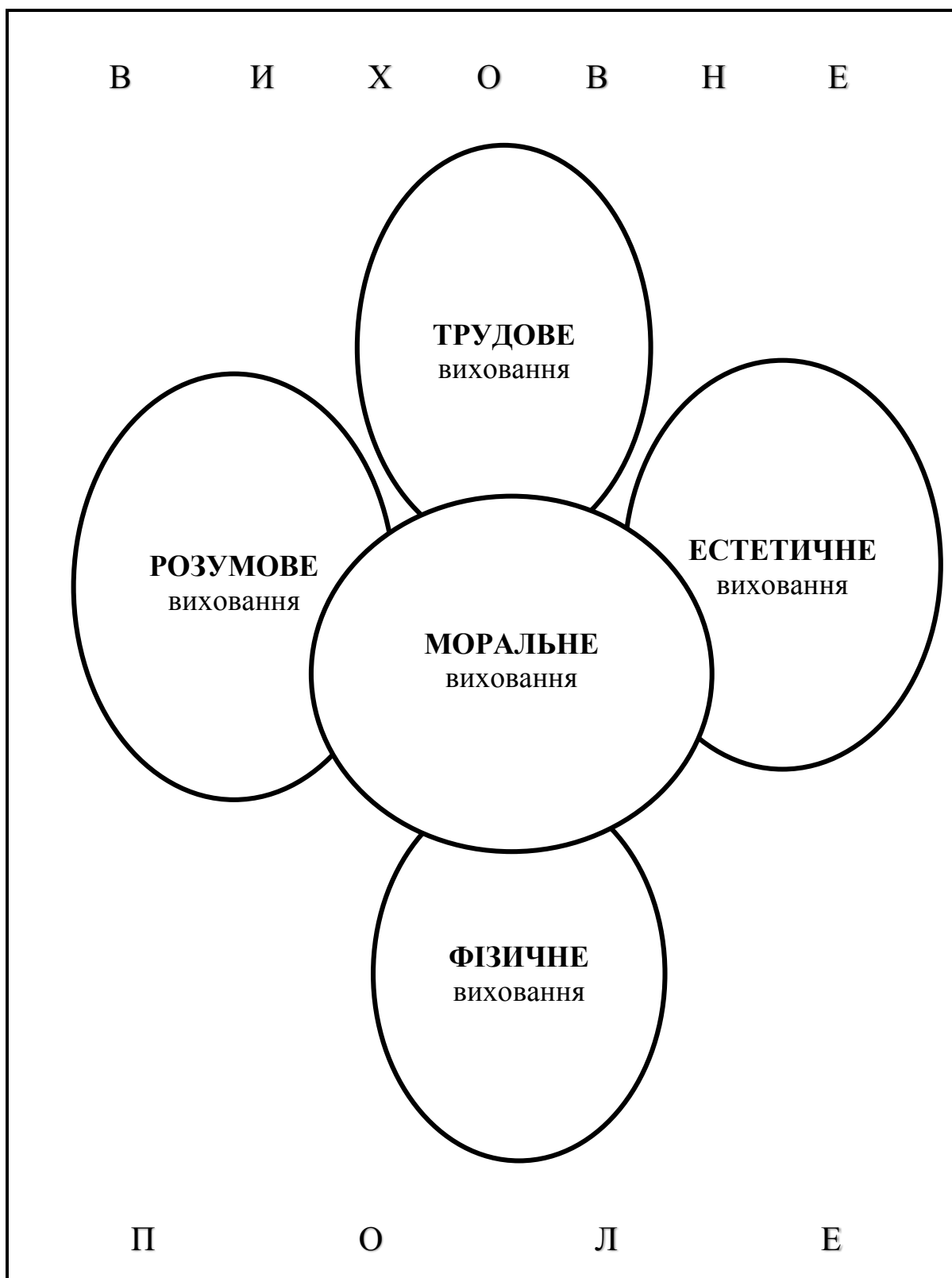
На думку В.Сухомлинського краса – «это кровь и плоть человечности, добрых чувств, сердечных отношений»[87]. В. Сухомлинський писав, що краса – це могутній засіб виховання чутливості душі;це вершина, з якої дитина може побачити те, чого без розуміння і почуття прекрасного, без захоплення і натхнення ніколи не побачить. «Краса – це яскраве світло, що осяває світ. При цьому світлі тобі відкривається істина, правда, добро; осяяний цим світлом, ти стаєш відданим і непримиренним. Краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним. Я б назвав красу гімнастикою душі - вона виправляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання. Краса – це

дзеркало, в якому ти бачиш сам себе і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе» [87].

В системі педагогічних поглядів С. Русової культ краси, як основна категорія естетичного виховання, також посідає чільне місце. Педагог стверджувала, що краса душі, краса творчості, краса поведінки генетично закладені в світогляді нашого народу, є рисою національного характеру і вдачі українців. А тому виховання почуттів краси – одне з основних завдань батьків, вихователів, педагогів. «Краса – то є гармонія, від естетичних вражень ця гармонія, упорядкованість переходять в серце дитини, утворюють звички, виявляються в красі поведінки, в граціозності усіх рухів, в гармонійності вчинків, утворюють смак до всього гармонійного» – такий шлях формування в душі дитини почуття краси накреслила С. Русова. Характеризуючи завдання естетичного виховання, педагог водночас зазначала, що воно має «провадитися в згоді з розвитком і других частин душі і розуму, щоб виробити з дитини цільну особу...» [84, с. 89].

С. Русова пов'язувала теорію і практику естетичного виховання дітей з ідеями народності виховання і навчання. Вона вважала, що ігри, усна народна творчість, свята, природа є невичерпним джерелом для пробудження в дитині духовних сил. Естетичне виховання педагогиня розглядала в єдності з моральним.

Рис.1.1. Педагогічні погляди на місце естетичного виховання

Рис.1.1. Педагогічні погляди на місце естетичного виховання
у виховному полі [10]

Невід'ємною складовою педагогічної концепції С. Русової є естетичне виховання дітей, головне завдання якого вона вбачала в тому, щоб «...розвинути свідомість, смак естетичний задля найкращого приймання художніх вражень», розвинути «почуття краси, вимоги гармонії і в житті, і в душі своїй, і в творах майстрів, і в наших власних творах і вчинках» [85, с. 43].

Чимало розширили діапазон теорії і практики естетичного виховання дітей дошкільного віку дослідження Л. Виготського, О. Леонтьєва, Б. Теплова, О. Запорожця та ін. Так, Л. Виготський відзначав, що в дошкільному віці розвивається здатність йти від думки до дії, що відкриває простір для творчої діяльності: «Одне з найважливіших питань дитячої психології і педагогіки — це питання про розвиток творчості і про значення творчої роботи для загального розвитку і змужніння дитини. Вже у ранньому віці ми спостерігаємо творчі процеси, які найкраще виражаються в іграх. Уміння з елементів створювати ціле, комбінувати старе у нові поєднання і становить основу творчості»[19, с. 16].

Дослідники теорії і методики естетичного виховання дітей Д. Джола та А. Щербо вважають, що «сутність естетичного виховання – це цілеспрямоване формування і розвиток підходу людини до світу з потребою в удосконаленні, прилучення її до споживання і творення цінностей художньої культури суспільства, щоб зробити їх її світом.» Саме з цих об'єктивних потреб, зазначають науковці, іде соціальний запит, замовлення вихованню щодо формування особистості, яка здатна жити цими художніми цінностями. «Уявлення про таку особистість – ідеал як модель потрібних суспільству якостей – виступає метою художньо-естетичного виховання.» [29, с. 198].

Д. Джола, А. Щербо також наголошують, що шляхи гуманізації людини, збагачення її духовно-творчого потенціалу різноманітні, але є всі підстави говорити про особливе значення в цьому процесі естетичного

виховання. Воно виступає підсумковим, завершуючим елементом системи загального виховання, надає їй закінченості і насичує всю її структуру людським змістом [29, с. 4].

Для нашого дослідження справедливою є думка Н. Ничкало, І. Зязюна та О. Рудницької, які розглядають естетичне виховання як «послідовне формування у дітей естетичного ставлення до життя, розвиток сприймання і розуміння прекрасного у мистецтві, природі, взаєминах людей, художніх потреб і здатності до художньої творчості.»[63, с. 57]. На нашу думку, саме ці дії забезпечують такий складний, але важливий естетичний розвиток дитини і, загалом її естетичну культуру.

Системний погляд на проблематику естетичного виховання запропонувала у своїх дослідженнях Є. Фльоріна. Значну роль вона відводила художньому вихованню дітей на зразках мистецтва. Також розкрила своєрідність естетичного розвитку. Є. Фльоріна охарактеризувала роль, місце, взаємозв'язок різних засобів естетичного виховання. На її думку, «в художньому вихованні слід прагнути єдності емоційного і пізнавального сприймання змісту і форми, що допоможе уникнути надмірного захоплення формою, утилітарного використання мистецтва з пізнавальною метою, тобто втрати художнього компонента естетичного виховання.» Їй належить багато цікавих спостережень щодо особливостей дитячого естетичного сприймання, образотворчої діяльності, використання іграшки, художнього слова у вихованні дітей [90, с.79].

Науковець І. Дзержинська визначає естетичне виховання як сукупність послідовних, взаємозв'язаних впливів на дітей під керівництвом педагога як засобами мистецтва так і самого життя, спрямованих на всебічний естетичний розвиток дітей, який сприяє формуванню естетичних почуттів, художніх смаків і поглядів відповідно до завдань виховання [30, с. 37].

Відомі педагоги, історики, фольклористи (С. Ананьїн, М. Драгоманов, Н. Лубенець, С. Миропольський) розглядали естетичне виховання як

невід’ємну складову всебічного гармонійного розвитку дитини. Так, публіцист, історик, фольклорист і громадський діяч М. Драгоманов естетичне виховання вважав одним із основних напрямів своєї концепції національного виховання. Педагог С. Миропольський підкреслював, що естетичне виховання відіграє особливу роль у формуванні особистості, оскільки є однією з найважливіших складових усієї системи виховання дітей. С. Ананьїн наголошував на тому, що серед головних завдань виховання дітей (інтелектуальної освіти, морального виховання та фізичного розвитку) естетичне виховання повинно посідати важливе місце. Розкриваючи питання щодо місця естетичного розвитку в загальному розвитку дитини, необхідно акцентувати увагу на тому, що головним П. Каптерев вважав «не ставити його відокремлено від інших сторін розвитку».[6]

Т. Поніманська узагальнює визначення терміну «естетичне виховання» та стверджує, що водночас із формуванням естетичних здібностей здійснюється розвиток сутнісних якостей культурної особистості дитини, які впливають на її становлення і вважає, що естетичне виховання – це:

- цілеспрямований процес, мета, завдання, зміст, засоби і методи якого визначаються, плануються та творчо реалізуються спеціально підготовленими педагогами для здійснення навчально-виховної діяльності, відповідно до завдань суспільства;

- процес формування естетичних якостей особистості дитини, а саме: здібностей сприймати, оцінювати та створювати прекрасне, умінь та навичок естетичної діяльності, художнього смаку та ін.;

- естетичне виховання необхідно розглядати, з одного боку, як головну складову процесу естетичного розвитку, а з іншого – як складову процесу загального розвитку особистості;

- у процесі естетичного виховання поряд з формуванням таких соціальних якостей особистості, як естетичні здібності, смак, уміння, відбувається удосконалення зору, слуху, рухів дитини;

– водночас із формуванням естетичних здібностей здійснюється розвиток сутнісних якостей культурної особистості дитини, які впливають на її становлення [73, с. 215].

Як вважають Н.Лисенко та Н. Кирста, аналіз здатності людини до споглядально-оцінної діяльності і перетворення дійсності за законами краси засвідчує, що вона найбільшою мірою узагальнена, комплексна і охоплює певні здібності, що забезпечують окремі духовні процеси. Однак автори зауважують, що ці компоненти не можна розглядати як «суто естетичні» – вони здебільшого потрібні інших видах стосунків зі світом: тонка чутливість до кольорів, розмірів знадобиться і в матеріальній праці; спостережливість, образне мислення потрібні у спілкуванні. З цього погляду, зазначають науковці, естетичні здібності, на відміну від спеціальних, є загальні, генералізовані, а естетичному вихованню належить особлива роль у формуванні загальних здібностей[53, с. 209].

Таким чином, естетичне виховання здатне підсилювати, активізувати інші види виховання. Механізм цього діяння криється також і в природі естетичних почуттів. Спричинені відчуттям гармонії, довершеності, вони здатні психологічно підкріпити, стимулювати і спрямовувати все в душі, в діяльності в напрямку гармонії, добра, істини, справедливості. Причому почуття можуть стати «каталізатором» процесів, що вже відбувалися в свідомості людини, актуальні зараз для неї, і довести до певної зрілості її погляди і рішення, а також і породити незвичайні для людини думки, стати початком плідних роздумів. А. Макаренко «брав за живе» безпритульних, що звикли до безладної, «вільної», невлаштованої «самотійності», їх вражала чіткість строю, охайність у зовнішності колоністів, організованість всіх взаємовідносин, атмосфера довір'я і поваги. Як яскраво, дохідливо виражений високий моральний смисл в одному ритуалі спалення одягу новачків – «Вся твоя попередня біографія згоріла!». В світі цього вогню й починали тьмяніти всі попередні уявлення безпритульних про моральні цінності життя. Так, при достатній силі естетичних почуттів

можуть загальмувати в душі негармонійні процеси, сприяти перебудові ціннісних орієнтацій у різних відношеннях зі світом [29,с. 79].

Змістом естетичного виховання більшість науковців визначають «естетичне сприйняття, естетичні судження, естетичні знання, естетична культура, естетичні ідеали, естетичні почуття, естетичні переживання, естетична насолода, естетичні смаки, естетична діяльність.»У комплексі ці категорії розкривають сутність естетичного виховання, розширюють його палітру, являють собою його структуру (Рис. 1.2).

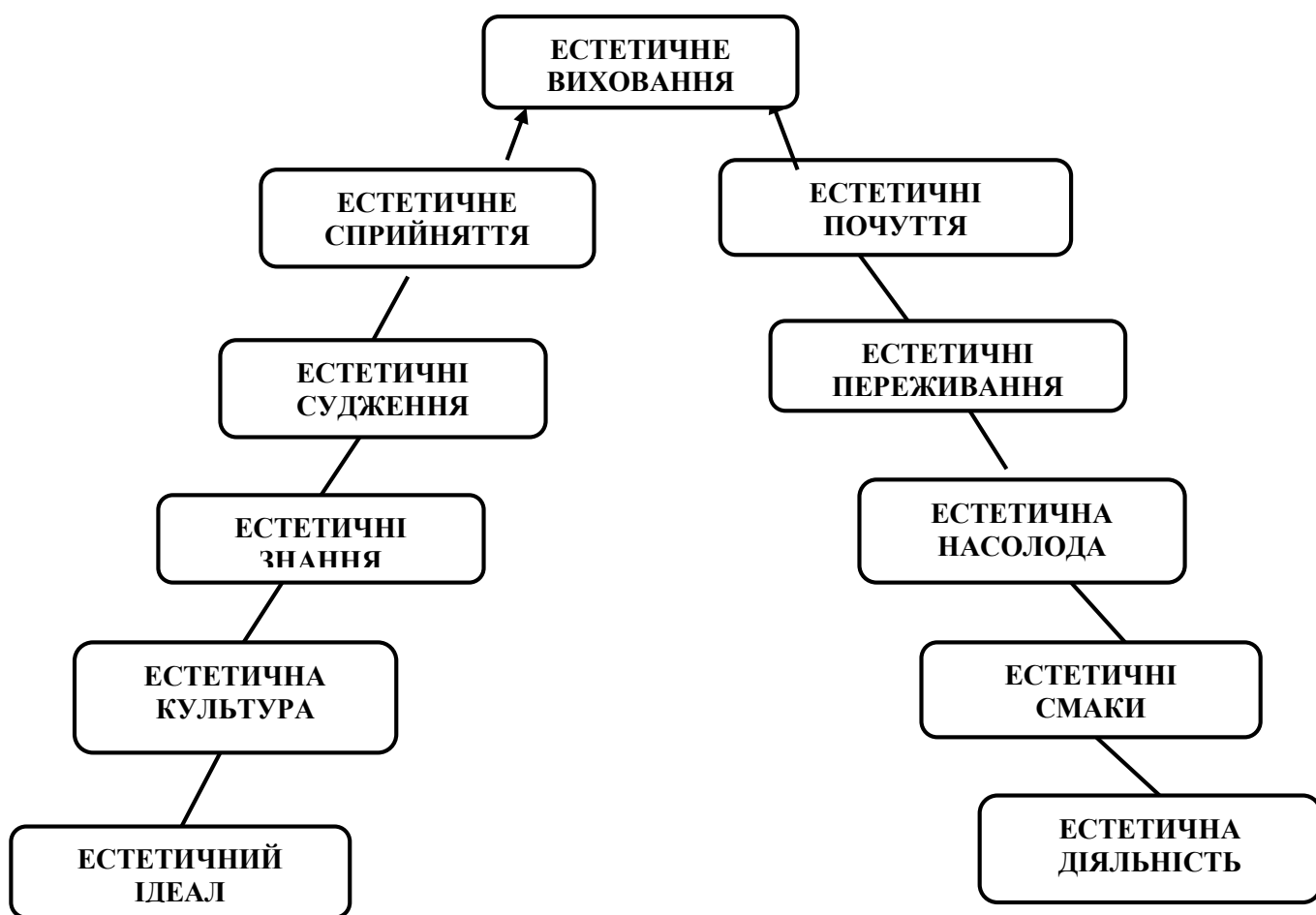

Рис. 1.2. Структура естетичного виховання[44, с. 22-27.]

Досягненню успіхів у художньому та естетичному розвитку особистості з раннього віку приділяли велику увагу музиканти, мистецтвознавці, композитори (В. Верховинець, Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, М. Леонтович, К. Стеценко, Б. Яворський та ін.).

Н. Ветлугіна зазначала, що вирішення сенсорних завдань можливе майже у всіх видах дитячої музичної практики. Але кожний із них, володіючи специфікою, є найбільш сприятливим середовищем для розвитку деяких сенсорних здібностей. На музичних заняттях у дітей розвивається музичне сприйняття. Але не можна цим обмежуватись, зазначає педагог. «Необхідне ще таке середовище, в якому дитина змогла б удосконалювати засвоєні способи дій, самостійно їх тренувати, розвивати вміння контролювати свої дії. Необхідні спеціальні дидактичні ігри та іграшки» [15,с. 156].

Відомий композитор, диригент, хореограф, фольклорист, педагог В. Верховинець вважав, що саме народне мистецтво здатне найефективніше впливати на підростаюче покоління. Головну мету педагогічної діяльності майстер вбачав у всебічному розвитку здібностей дитини. Органічно поєднавши поетичний (слова пісні), музичний (мелодія), драматичний та хореографічний (інсценізація пісенного матеріалу за допомогою пантомімічних і танцювальних рухів) та образотворчий (костюми казкових персонажів, декорації) матеріал, В.Верховинець створив оригінальну методику естетичного виховання у душі любові до Батьківщини, мови, поезії, пісні, танцю [14.].

Видатний педагог, композитор Д. Кабалевський у процесі формування особистості надавав перевагу трьом видам мистецтва: літературі, музиці та образотворчому мистецтву. Крім того, він наголошував на значенні в цьому процесі діяльності різних організацій та дошкільних закладів і сім'ї; різноманітних видів позашкільної роботи як складової життя дітей. У них чітко простежуються активна діяльність самих дітей (різноманітні художні колективи, студії, гуртки) та форма пасивного сприйняття (кіно, радіо, телебачення, театр) [38, с. 24-25].

Отже, сучасні методологічні, теоретичні та методичні проблеми естетичного виховання підростаючого покоління посідають належне місце у філософії, психології, педагогіці, мистецтвознавстві, культурології та

ін. Поняття «естетичне виховання» розуміється або як процес (становлення, удосконалення особистості та ін), або як система впливів, а, крім того, акцентується увага на структурних компонентах естетичного виховання. Проте, більшість авторів поєдинує погляд на естетичне виховання як умову всебічного і гармонійного (або цілісного) розвитку особистості. Для нашого дослідження важливим стає наступне визначення естетичного виховання – процес формування естетичних якостей особистості дитини, а саме: здібностей сприймати, оцінювати та створювати прекрасне, умінь та навичок естетичної діяльності, художнього смаку та ін. На нашу думку, естетичне виховання є стержневим елементом системи загального виховання та надає їй певної досконалості й завершеності.

1.2. Мета, завдання, та особливості естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку

Серед важливих проблем сьогодення на особливу увагу заслуговує питання зростання ролі естетичного виховання дошкільників, зокрема засобами музичного мистецтва, де музично-ритмічні ігри стають важливим елементом. Естетичне виховання у педагогіці розглядається як невіддільна складова трудового, морального, фізичного виховання, як систематичне, науково умотивоване звертання до людських емоцій, які розвивають у дітей такі здібності, що сприяють не тільки естетичному сприйняттю прекрасного у житті і мистецтві, а й роблять кожного з них творцем естетичних цінностей. Естетичне виховання може бути успішним лише тоді, коли педагог враховує та вміло використовує вікові психолого-педагогічні особливості дошкільнят, а також можливості їх сприйняття.

Як зазначають Н. Ничкало, І Зязюн, О. Рудницька, естетичне виховання – це послідовне формування у дітей естетичного ставлення до життя, розвиток сприймання і розуміння прекрасного у мистецтві, природі,

взаєминах людей, художніх потреб і здатності до художньої творчості [63, с. 57].

На думку С. Огурцової, «естетичне виховання передбачає розвиток в людини почуттів прекрасного, формування вмінь і навичок творити красу в навколишній дійсності, вміти відрізнити прекрасне від потворного, жити за законами духовної краси. У процесі естетичного виховання важливо навчитидітей розуміти і сприймати красу. Спостерігаючи прекрасне, людина не може залишатися байдужою, вона переживає, відчуваючи приязнь чи ненависть до спостережуваного. Тому дуже важливо, щоб діти вміли розрізнити справді красиве і потворне. Під час естетичного сприймання виникають певні емоції. Завдання виховання – створення умов, які б сприяли формуванню емоційної сфери дитини»[65].

« Щоб сприймати художній чи музичний твір, треба мати елементарну теоретичну підготовку. Краще сприймається те, що зрозуміле, про що є певні знання. Цей принциповий підхід слід взяти за основу при використанні в естетичному вихованні музики, образотворчого мистецтва, скульптури. Сформовані естетичні смаки та естетичний ідеал і розвинена здатність оцінювати прекрасне дають людині змогу зрозуміти суть прекрасного. Тому роботу щодо формування основ естетичного смаку та естетичного ідеалу слід починати з перших років життя дитини і продовжувати і протягом дошкільного, і протягом шкільного віку. І взагалі, цю роботу не слід полишати протягом усього життя. Водночас з розвитком естетичного сприймання, формуванням основ естетичного смаку у процесі естетичного виховання у дітей розвивають естетичне ставлення до навколишньої дійсності. Людина повинна не лише милуватись красою природи чи пам'ятками культури, а й берегти і захищати їх. Важливе значення вже в дошкільному віці має виховання у дітей естетики поведінки – охайності у одязі, гарної постави і манер, уміння триматися невимушено, природно, культурно і естетично виявляти свої емоції. Ці якості тісно пов'язані з моральністю особистості дитини»[45].

У науковій літературі існують дещо відмінні позиції щодо кінцевого результату естетичного виховання. Метою естетичного виховання вбачають у формуванні різноманітних естетичних відносин, що створюються в процесі виховної діяльності. На думку С. Анічкина, здатність до естетичного сприйняття світу доступна вже з раннього віку; її розвиток і вдосконалення досягається за допомогою емоцій, почуттів, переживань. Повноцінні естетичні почуття не виникають одразу. Емоційний відгук – перша сходинка в складному процесі їх становлення [1, с. 35].

У той же час більшість науковців метою естетичного виховання визначають формування естетичної культури особистості. При цьому уточнюється, що кінцевою метою естетичного виховання – сформованість готовності людини до естетичної діяльності як важливого компонента естетичної культури. Тобто реалізується досягнення цього результату через діяльнісний компонент, а види діяльності можуть бути досить різноманітні: «естетична організація середовища, в якому живе, працює, вчиться, відпочиває людина; конкретна творча діяльність в галузі мистецтва, літератури та ін.; пропаганда мистецтва, естетичних ідеалів; естетична виразність у навчальній, виробничій, побутовій діяльності; вияви естетичної культури у взаєминах з людьми».[50,с.307]

На думку Т. Поніманської завданнями естетичного виховання є «формування естетичного ставлення до дійсності, естетичних уявлень і суджень. Естетичне сприймання дійсності спирається на чуттєвий аспект речей – їх колір, звук, форму, що зумовлює необхідність розвитку сенсорної культури дітей. Естетичне сприймання виникає лише за емоційного ставлення до того, що дитина сприймає. За правильного педагогічного керівництва усі види мистецтва, природи, побуту сприяють формуванню естетичного ставлення до дійсності» [74, с. 123].

Завдання естетичного виховання полягає у вихованні в дитини бажання пізнавати, бачити естетику у житті; формуванні естетичного смаку, естетичного сприйняття, естетичних почуттів, вміння оцінювати твори

мистецтва і висловлювати свою думку; вихованні естетичної поведінки; у розвитку творчості, а саме – вміння музикувати, співати, малювати, ліпити, читати вірші тощо .[92]

На основі визначення мети, завдань естетичного виховання, зв'язків між різними його складовими (естетична культура, естетична свідомість, потреби, ставлення, естетична культура тощо) уможлиблюють визначення форм організації та засобів естетичного виховання, зокрема у закладах дошкільної освіти. Зазначимо, що цей напрям вважається важливим для малечі бідь-якого віку, проте існують певні особливості методичного забезпечення естетичного виховання, як то: складання планів, використання свого репертуару, художніх творів, обрання методів та прийомів та ін.

Дослідження сучасних педагогів і психологів свідчать, що діти дошкільного віку мають досить високий рівень естетичних почуттів. Характерною рисою цього віку є емоційна вразливість, відгук на прекрасне та незвичне. Чим більше буде у дітей зустрічей з прекрасним, тим скоріше сформується гама індивідуальних естетичних переживань, що згодом виявиться в здатності співпереживати [64, с. 11]. На нашу думку, досить цінним для естетичного виховання старших дошкільників є врахування засобів музично-ритмічних ігор. У зв'язку з чим визначемо характеристики естетичного виховання старших дошкільників: його завдання, методи, вікові особливості.

Відповідно до стверджень В. Мясищева, психологія естетичного ставлення особистості до навколишнього світу у розвинутому вигляді розглядається як цілісна система індивідуальних, вибіркового, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності. Саме цікавість, інтерес дитини розкриває духовну сторону взаємодії з навколишнім світом людей і явищ. Естетичне ставлення до об'єктивної дійсності – це вироблена людством у процесі історичного розвитку суспільна форма оцінки і взаємодії з об'єктами та явищами навколишнього світу, яка

має суб'єктно-індивідуальні характеристики прояву та в основі якої лежить сукупність певних складових компонентів [6].

Проблеми естетичного виховання дошкільників конкретизуються у певних завданнях, що намічають основні кроки його здійснення та розкривають важливість означеного процесу. Науковці розкривають основні напрями цих кроків. По-перше, акцентується увага на формування естетичного ставлення до дійсності, естетичних уявлень і суджень. Естетичне сприймання дійсності спирається на чуттєве бачення кольору, звуку, форми речей, що зумовлює необхідність розвитку сенсорної культури дітей. Естетичне сприймання виникає тільки через емоційне відношення до того, що дитина сприймає. Тільки професійне педагогічне керівництво різних видів мистецтва, природи, побуту можуть сприяти формуванню естетичного ставлення до дійсності.

Компонентами естетичного ставлення дитини до мистецтва є: здатність до емоційного переживання; здатність до активного засвоєння художнього досвіду, самостійного навчання, пошукових дій; спеціальні художні й творчі здібності. При цьому виховуючи у дітей уміння сприймати красу і емоційно відгукуватися на неї, педагог поступово підводить їх до розуміння, оцінювання, формування естетичних уявлень і суджень.

Формування елементарної естетичної свідомості у дошкільнят відбувається у процесі ознайомлення з еталонами правильного визначення прекрасного і потворного в житті і мистецтві. При цьому дітям допомагають опанувати й усвідомити сенсорні еталони, необхідні для формування емоційних оцінок (радості, смутку, горя, подиву), знання про види і жанри мистецтва, особливості їх виражальних засобів, про діячів мистецтва (художників, музикантів), а також з'ясувати сутність естетичних оцінок (гарне, негарне, потворне, смішне).

По-друге, тільки через розвиток естетичного і художнього сприймання відбувається освоєння дітьми естетичної діяльності, здійснюється формування початкових умінь і навичок виконавської художньої діяльності,

реалізується втілення елементів прекрасного в побут, стосунки з людьми, ставлення до себе. Вже в молодшому дошкільному віці естетичне сприймання дітей постає як емоційний інтерес до естетичних властивостей оточуючих об'єктів. З метою розвитку емоційного сприйняття, долучення до нього пізнавального компонента, естетичного судження педагог має різними засобами сприяти активізації пізнавальної сфери, передусім сенсорики дитини, вправляти її у доборі різних критеріїв оцінювання естетичності конкретного об'єкта.

По-третє, увага на розвиток як загальних, так і спеціальних художньо-творчих здібностей дітей. Від того, наскільки вдало будуть помічені художньо-творчі здібності дитини, наскільки вміло буде спрямований їх розвиток, часто залежать її мистецькі успіхи в майбутньому. Це має підтвердження у багатьох фактах з історії мистецтв і сучасної дійсності. Ці здібності формуються в процесі засвоєння способів діяльності – сприймання, виконання і творчості [20,с.98; 92].

Завдання естетичного виховання в контексті нашого дослідження, де акцентується увага на використанні музично-ритмічних ігор, пропонуємо реалізовувати на основі вікових особливостей психічного, фізичного розвитку дітей шостого та сьомого року життя. Ці особливості зафіксовано й описано у Програмах розвитку дітей дошкільного віку. Крім того існує певна кількість наукових робіт, на які ми спираємось.

Естетичне виховання є однаково важливим для дітей різних вікових груп зазначають Н. Лисенко та Н. Кирста. Досить часто художні враження, отримані дитиною, залишаються в її пам'яті на все життя. Науковці стверджують, що добору найефективніших методів роботи з дітьми на заняттях і в їх самостійній художній діяльності сприяє врахування вікових особливостей, зокрема у використанні форм і засобів впливу [53 ,с. 206].

У психології та педагогіці ґрунтовно вивчалися питання про взаємозв'язки та взаємозалежності між психічними явищами, індивідуальними властивостями, віковими новоутвореннями, кризами та

діяльністю дитини. Фундаментальні праці Б. Ананьєва, Л. Божович, Р. Буре, Л. Виготського, П. Гальперіна, Д. Ельконіна, О. Запорожця, Я. Коломінського, Г. Костюка, М. Лісіної, М. Поддякова, С. Рубінштейна допомагають усвідомити зміст основних психологічних понять у контексті проблеми розвитку індивідуальності. Зрозуміти своєрідність кожного з них, встановити найбільш дієві механізми активізації психічних функцій особистості та індивідуальності, виявити закономірності вікового та індивідуального розвитку дитини, окреслити значення різних видів дитячої діяльності у процесі становлення самосвідомості, суб'єктності, довільності, творчості [79, с. 28–30].

Особливості процесу естетичного виховання у старших групах закладів дошкільної освіти, обумовлено, перш за все, загальними віковими особливостями дітей старшого дошкільного віку. Специфічні властивості стають своєрідним психологічним полем, на якому й відбувається естетичне виховання.

У дітей на шостому році життя добре вже розвинуті великі м'язи тулуба і кінцівок, але ще недостатньо розвинуті дрібні м'язи рук, недостатня регуляція рухів під час письма, значна стомлюваність при тривалому напруженні, недостатня сформованість зорового сприймання. Діти цього віку яскраво проявляють емоції, які мають нестійкий характер, вони досить імпульсивні та емоційні. У цей період процеси збудження переважають над процесами гальмування, що пояснюється незавершеністю формування центральної нервової системи.

Крім того, у дітей шостого року життя формуються аналітико-синтетичні механізми, виробляються умовні рефлекси на складні подразники, розвивається взаємодія першої і другої сигнальних систем. Інтенсивно розвивається центральна нервова система, що забезпечує успіх складних розумових дій (встановлення причинно-наслідкових зв'язків, послідовності подій тощо). У цей період діти намагаються привернути до себе увагу. Їхня допитливість стає зосередженішою, а думка та

висловлювання значно логічніші. Вдосконалюються пам'ять, мислення, увага, уява [41, с. 93]

Для нашого дослідження важливо визначити показники розвитку ігрових умінь та навичок, зокрема *музично-ритмічних ігор*. Що стосується рухливих ігор, то дитина цього віку вже знає їх у кількості – до 10-и. Проявляє самостійність в організації їх з однолітками. Координує свої рухові дії з руховими діями групи дітей. Емоційно реагує на власні рухливі ігрові дії та дії інших дітей. Діє відповідно до сигналу вихователя. Самостійно добирає і використовує запропоновані ігрові атрибути.

У процесі проведення різних видів музично-дидактичних ігор, дитина закріплює набуті знання з музичної грамоти. Тематика сюжетно-рольових ігор збагачується відповідно до розширення знання про професії людей, їхні взаємини в процесі спілкування та виконання ними трудових функціональних обов'язків. Опановує ігрові рольові дії дитина самостійно, розвиває ігровий задум, сюжет гри. Вона вже виконує рольові ігрові дії з іграшками та предметами-замінниками, частіше бере на себе відповідні ролі, може розподіляти їх між іншими учасниками. Крім того, вибирає відповідно до ролі мовні засоби та атрибути, проявляє навички соціальної поведінки під час виконання певних ролей, дотримує правил рольової поведінки та правил спільної гри [41, с. 97-98]. На нашу думку, досить цінним для естетичного виховання старших дошкільників є врахування засобів музично-ритмічних ігор.

Послідовник ідей К. Ушинського, просвітитель та педагог, – Т. Лубенець, якому належить ідея про створення дитячих осередків, а також розробка теоретичних засад роботи в них, вважав за необхідне забезпечення естетичного виховання дітей у дитячих установах і серед інших занять і форм роботи з дітьми особливо виділяв: читання художньої літератури, малювання, ручну працю, співи та слухання музики, дитячі вистави тощо [57, с. 21–43].

Послідовниця педагогічних ідей Ф. Фребеля, автор теорії та методики дошкільного виховання та організатор народних дитячих садків – Н. Лубенець мету виховання в дошкільних установах вбачала у всебічному гармонійному розвитку особистості дитини, приділяючи при цьому особливу увагу її естетичному розвитку. Вона була переконана, що дитячий садок «відчиняє дітям двері у світ краси та мистецтва», приділяючи при цьому велику увагу оформленню і умеблюванню приміщення: «дуже важливо умеблювати дитячий садок привабливо та затишно» – «квіти на вікнах і на столі, гарні, близькі дітям картини на стінах, шафи з дитячими роботами й іграшками» [57, с. 21–43].

У дітей старшого дошкільного віку яскраво виявляється емоційність сприймання, однак емоційний відгук дітей цього віку має свої особливості: реагуючи на музику безпосередньо й активно, вони не усвідомлюють емоційні стани, які нею викликаються – діти довірливо ставляться до музичного твору, приймаючи його зміст за реальність. Музичний твір діти сприймають, на думку Б. Теплової, цілісно, як єдиний музичний образ, не відділяють власне музичні враження від вражень супутніх, не виокремлюють певні засоби виразності і не вміють визначати їх роль у створенні музичного образу. Складнішу музику вони сприймають вибірково, вловлюючи в ній лише те, що їм ближче і доступніше, хоча й не завжди головніше у творі. Зоровий аспект домінує не тільки в музично-побутових враженнях дітей, а й у спеціально організованих навчальних ситуаціях музичного сприймання. Вони шукають у звучанні, а іноді поряд з ним «зоровий образ», реальний рух, подію, інтерпретуючи музику як частину більш звичної для них наочно-образної картини життя. Через три-чотири роки у старших дошкільників емоційність сприймання поступово доповниться прагненням зрозуміти, що виражає музика, у чому її зміст і тоді вони зможуть досить повно визначити емоційний зміст музики, дати їй образне пояснення, а завдяки властивій спостережливості – почути окремі деталі музичної мови, відтінки виконання [88].

Колектив науковців, авторів програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (О.П. Аксьонов, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова (та ін.), наук.кер. О.Л. Кононко, визнають вікові особливості музично-естетичного виховання дітей дошкільного віку, які перекликаються з характеристикою в інших програмах. Зокрема вирізняються окремо: по-перше, характеристики фізичного та психічного розвитку (збільшення розмірів крупної мускулатури, дрібні м'язи ще досить слабкі; удосконалення нервової системи, але швидке функціонування виснажування нервових клітин, що обмежує фізичні можливості; висока потреба у руховій активності); по-друге, особливості розвитку особистості (формується первинний фрагментарний світогляд; людини стає центром, навколо якого обертається життя дитини; удосконалюється здатність більш чітко, свідомо, мотивовано робити свій вибір; розширюється діапазон емоційного світогляду; сформована елементарна система переваг, цінностей (бажання – небажання, що цікавить – не цікавить); виникає почуття обов'язку щодо інших, більш тривала довільна поведінка)[75,с.151-156].Ці особливості впливають також на естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-рухових ігор.

Крім того, у цій програмі розвитку дитини дошкільного віку схарактеризовано наступні вікові можливості у музичній діяльності для дітей шостого віку:

- *«Шуми і звуки довкілля.* Дитина здатна прислухатися до звуків і визначати їх походження, диференціювати зони слухового сприймання (ближня, середня, далека).
- *Музичні звуки.* Дитина здатна розрізняти висоту й певну кількість звуків, виділяти однакові за звучанням, визначати відстані звучання (близько, далеко) та місце розташування джерела звуку в просторі. Вона розрізняє динамічні відтінки, тембри відомих їй музичних інструментів; може самостійно створювати й запам'ятовувати ритмічний рисунок.

– *Музична діяльність.* Дитина шостого року життя під час сприймання музичного твору здатна диференціювати мелодію, темп, динаміку, ритм.» На основі набутих знань і вражень про музичне мистецтво вона може самостійно охарактеризувати музичний твір, відповісти на запитання щодо нього, визначити його виражальні засоби, відчути різні відтінки настрою, передані в музиці. Відомі дитині пісні, музично-ритмічні рухи, танці, ігри вона здатна емоційно виразно виконувати без допомоги дорослого, вносити елементи творчості. Дитина проявляє ініціативу у виборі виду музичної діяльності, залюбки бере участь у музичних іграх, іграх-драматизаціях, святкових ранках тощо. Індивідуальні музичні інтереси, уподобання та здібності проявляються яскравіше [75, с. 241].

У Програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» О. Білан зазначає, що на шостому році життя вже усталеними і функціонально дієвими є такі «внутрішні інстанції» особистості, як образ її «Я», самооцінка, рівень домагань, особистісні очікування, тощо. Поява цих інстанцій діяльності й поведінки є свідченням диференціації й поведінки внутрішнього та зовнішнього аспектів особистості дитини і розвитку в неї здатності діяти довільно. Серед зрушень у психічних процесах автор називає наступні показники й характеристики: виникнення у дитини первинних форм довільної уваги, що допомагає їй керувати своєю психічною діяльністю; сприймання предметів та явищ формується як самостійний процес; пам'ять набуває нових особливостей – стають більш довільними процеси запам'ятовування й відтворення; відносно самостійним процесом від сприймання й практичної дії стає мислення (залишаючись словесно-образним, поступово переходить до словесного); здійснюється перехід від діалогічного мовлення до пояснень, міркувань, внутрішнього мовлення; уява старших дошкільників набуває творчого характеру; емоції стають більш стриманішими; вольовий контроль власної поведінки стає тривалішим та стійкішим; провідною діяльністю залишається гра, але вона набуває більшої інтелектуальності, де більшу роль відіграють пізнавальні процеси [5, с. 164-

166]. На нашу думку, розвитку цих психічних характеристик сприятиме використанню на заняттях у закладі дошкільної освіти музично-ритмічних ігор.

В той же час у Програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» сформульовано вікові можливості дитини шостого року життя відносно музичної діяльності: «На шостому році життя діти емоційно сприймають музичні твори, визначають їх жанр, характер, темп, настрій (радісно, сумно, тривожно тощо)... Рухи старшого дошкільника стають більш координованими, виразними, хоча вони ще недостатньо легкі. Формується дитяча рухова й інструментальна творчість...» [5].

У Програмі «Дитина» зазначаються також вікові особливості психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Зокрема, провідною потребою називається спілкування і творча активність, провідною – творча гра, провідною функцією – уява. Серед особливостей віку зазначено: ситуативно-особистісне спілкування з дорослими; прояв довільності всіх психічних процесів; перехід у спілкування з однолітками від ситуативно-ділової до позаситуативно-ділової форми; прояв творчої активності у всіх видах діяльності; розвиток фантазії; статева самоідентифікація .[76,с.43]

Суттєві зміни відбуваються у цьому віці у дитини у процесі гри, зокрема у ігровій взаємодії, у якій істотне місце починає займати спільне обговорення правил гри. Діти починають контролювати дії одне одного, вказувати, як себе треба поводитись тому чи іншому персонажу. Ускладнюється ігровий простір, ігрові дії стають різноманітними, а поза грою спілкування дітей стає менш ситуативним. Вони охоче розповідають про те, що з ними сталося – де були, що бачили; уважно слухають одне одного, емоційно співпереживають розповідям друзів.[76,с.45]

У старших дошкільнят більш досконалою стає моторика. Дитина здатна до освоєння складних рухів, наприклад: може пройти по вузькій лавці, переступаючи через невеликі перешкоди; вміє відбивати м'яч об землю однією рукою декілька разів поспіль. У цей період активно формується

постава дітей, правильна манера триматися. За допомогою цілеспрямованої і систематичної рухової активності зміцнюються зв'язки і м'язи. Спостерігаються вже відмінності в рухах хлопчиків і дівчаток: у хлопчиків – більш рвучкі, а у дівчаток – більш плавні, мя'кі, врівноважені .[76,с.45]

Специфічна музична виразність – мелодизм, ритмічна організація, емоційна узагальненість інтонаційного розвитку – не зразу виокремлюється більшістю старших дошкільників. Сприймання музики, як вважає І. Романюк, тісно пов'язане з руховими переживаннями (ритмічні рухи, спів), тому їм ближча ритмізована і мальовнича музика, яка відповідає їхньому досвіду й потребі в активних проявах. Дітям властиві інтерес до почуттєво забарвлених музично-слухових вражень, прагнення до новизни, до вияву в звучанні музики життєвих зв'язків. Шестирічні діти здатні визначати не лише загальний характер музики та її настрій, а й схоплювати характерні ознаки певного жанру, наприклад, колискової пісні, танцю, маршу і передавати їх у пластиці своїх рухів, жестах, міміці [81, с. 55].

Отже, у старшому дошкільному віці дитина починає спрямовувати свою психічну діяльність на предмети і явища, які мають для неї важливе значення, цікавлять її. Це є свідченням певного рівня розвитку її уваги, а саме спрямованості і зосередженості свідомості на певному предметі, явищі тощо. Увага як процес і етап налаштування дитини на сприйняття інформації і виконання поставлених завдань у дошкільному віці відображає її інтерес предметів і дій, які вона виконує з ними. Дитина зосереджена тільки до тих пір, поки не згас її інтерес.

На основі визначених можливостей старших дошкільників формуються необхідні життєві компетенції. Так, у рамках програми «Радість творчості» авторський колектив Р. Борщ, В. Самойлик відзначив такі показники життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку:

– «виявляє інтерес до музичного мистецтва, емоційно сприймає класичні та сучасні музичні твори, може визначити загальний настрій, темп,

ритм мелодії, засоби музичної виразності, диференціює різні інструменти та голоси, висловлює власне ставлення до почутого.;

- має елементарні уявлення про музичні професії (співак, композитор, танцівник, музикант), із зацікавленням ставиться до історії створення перших музичних мелодій, ознайомена з творчістю деяких дитячих композиторів;

- виявляє власні музичні смаки та уподобання, знає назви улюблених музичних творів, впізнає їх за звучанням;

- має початкові уявлення про оперу та балет, знає їх характерні особливості, охоче відвідує дитячі оперні та балетні вистави;

- знає основні характерні риси пісенного жанру, вирізняє його з-поміж інших; любить виконувати сольні та хорові твори, передаючи їх основний зміст інтонацією, зміною сили та тембру голосу, жестикуляцією, мімікою;

- має уявлення про танці різних видів (полька, вальс, народний. естрадний танець та ін.) , знає їх особливості; через специфічні танцювальні рухи передає загальний настрій, темп, динаміку , форму та зміст музичного твору;

- має уявлення про найпоширеніші класичні (скрипка, фортепіано, труба, акордеон, барабан, гітара та ін.) та народні українські (сопілка, бандура, бубон та ін.) музичні інструменти, ознайомена з історією створення окремих із них; зацікавлено ставиться до сучасного створення музики із застосуванням комп'ютерних технологій;

- уміє виконувати найпростіші музичні композиції на дитячих музичних інструментах, із задоволенням долучається до дитячої колективної інструментальної творчості;

- виявляє індивідуальні музичні здібності, імпровізує, бере участь у міні-концертах, святкових ранках; отримує насолоду від самостійної музичної діяльності» [76, с. 35-36].

Таким чином, на основі аналізу наукової літератури з'ясовано, що естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку повинно спиратися на такі психолого-педагогічні особливості: *критичність віку для параметрів фізичного здоров'я* (уповільнення темпом росту дитини, послаблення деяких ланок м'язової системи і суглобових зв'язок); *вдосконалення психічного розвитку* (зростання ролі гальмівних процесів; поява асоціативних зв'язків, естетичних уявлень, власних суджень; активізація пізнавальної діяльності; підсилення стійкості уваги, пам'яті, волі; посилення стійкості емоцій та почуттів). У зв'язку з цим науковці пропонують в естетичному розвитку й вихованні дитини розрізняти на слух елементарні жанри музики та характеризувати її; активізувати дітей творчо виявляти себе в різних видах музично-естетичної діяльності (ігри-драматизації, танець, музично-рухові, музично-ритмічні ігри та ін.). У свою чергу, це сприяє формуванню необхідних життєвих компетенцій дітей старшого дошкільного віку.

1.3. Музично-ритмічні ігри як засіб естетичного виховання старших дошкільників

Успішне вирішення виховних проблем закладу дошкільної освіти (а також навчання й розвитку) неможливе без використання в педагогічній діяльності сучасних досягнень як психології, так і самої педагогіки. Пошук і розробка активних методів навчання й виховання характеризує всю сучасну педагогіку та суміжні з нею дисципліни. Одним із таких активних групових методів є різні види ігор, зокрема музично-ритмічних.

У педагогіці та психології визначено, що дошкільний вік (3-6 років) пов'язаний із домінуванням ігрової діяльності. Як зазначає Т. Поніманська, на нього припадають головні досягнення дитини у пізнавальному (формується уявлення про зв'язки різних сфер дійсності, образне і початки

логічного мислення, сенсорні та інтелектуальні здібності) емоційно-вольовому розвитку (окреслюються прийоми саморегуляції, самостійність поведінки, розвиваються усвідомлена дисциплінованість, ініціативність дій, здатність до спілкування, формуються почуття обов'язку, відповідальності) [73, с. 40].

Філософські, психологічні, а особливо естетичні погляди науковців, мислителів ХІХ ст.. (Ф. Шіллера, М. Спенсера, В. Вундта та ін.) зорієнтовані на висвітлення гри як одного із найпоширеніших явищ життя, походження якого пов'язане з походженням мистецтва. Так, М. Спенсер вважав, що діяльності, які називають іграми, поєднані з видами естетичної діяльності однією спільною рисою: жодні з них не можуть безпосередньо бути процесами, які служать життю. Досить близько до сучасного розуміння виникнення гри була позиція В. Вундта, який вважав джерелом гри насолоду. На його думку, гра – це дитя праці і немає жодної гри, що не мала б собі прототипу в одній з форм серйозної праці, що завжди передує їй і з часом, і за самою сутністю [21].

Відомі вітчизняні психологи Л. Виготський та Д. Ельконін ще в 30-ті роки ХХ століття розглядали гру як першу діяльність дитини. Д. Ельконін у своїй книзі «Психологія гри» відмічає, що слова «гра», «грати» у російській мові мають декілька значень. Так, слово «гра» вживається або в значенні розваги, або у переносному значенні – «гра з вогнем», або чогось незвичайного – «гра природи», «гра на музичному інструменті».

У дошкільній педагогіці гра розглядається по-перше, як традиційний засіб виховання дітей дошкільного віку і, по-друге, як форма організації їх життя. Специфічно дитячою діяльністю називав гру О. Запорожець. Л. Виготський вважав гру «дев'ятим валом» у розвитку дитини. О. Леонтьєв визначав гру як провідну діяльність дошкільника, оскільки в ній розвиваються нові психічні прогресивні утворення, виникає могутній пізнавальний мотив [86]. Як особливий вид діяльності дитини розглядав гру Е. Вільчковський. В ній творчо прямо або опосередковано відбиваються

явища навколишньої дійсності (побут, взаємини, імітація рухів тварин тощо) [18.]. Н. Кудикіна характеризує гру як конкретний прояв індивідуальної і колективної ігрової діяльності дитини, яка має конкретно-історичний, багатовидовий, креативний та багатофункціональний характер.

Рольова гра, виникаючи на межі раннього дитинства й дошкільного віку, інтенсивно розвивається та досягає свого найвищого рівня в другій половині дошкільного віку. Вивчення розвитку рольової гри, вважають науковці, цікаве у подвійному сенсі: по-перше, під час такого дослідження глибше розкривається сутність гри; а по-друге, розкриття взаємозв'язку окремих структурних компонентів гри в їх розвитку може стати у нагоді педагогічному керівникові у формуванні цієї найважливішої діяльності дитини. [21]

Усе життя дитини супроводжується різними видами діяльності, у процесі яких вона набуває певних знань, здійснюється її цілісний, всебічний розвиток. У дошкільній педагогіці переважає діяльнісний підхід до процесу навчання, виховання й розвитку дітей. Як засвідчують О. Радинова, А. Катинене та М. Палавандишвілі, музична діяльність дітей дошкільного віку – це різні способи й засоби пізнання дітьми музичного мистецтва (а через нього – довкілля й самого себе), за допомогою яких здійснюється музичний і загальний розвиток [59, с. 56].

В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка діяльність визначається як спосіб буття людини у світі, здатність її вносити в дійсність зміни. Основними компонентами діяльності виступають: суб'єкт з його потребами; мета, відповідно до якої перетворюється предмет в об'єкт, на який спрямовано діяльність; засіб реалізації мети [25, с. 98].

Серед різних видів діяльності (мовленнєва, навчальна, образотворча, пізнавальна, пошукова, трудова, художня та ін), в дошкільній педагогіці виокремлюють музичну діяльність. Чим раніше музика увійде у життя людини, тим глибше і точніше це мистецтво займе місце в її душі – беззаперечно, що від того, що отримає дитина у період дошкільного

дитинства, залежить те, що в майбутньому вона принесе суспільству. Значна частина надбаного у цей період, засвоюється дуже швидко і запам'ятовується на довгі роки, часом до кінця життя.

На основі аналізу музично-педагогічної літератури Л.В. Пушкар показує, що певне коло авторів виділяє відповідно такі основні види музичної діяльності: власне музична діяльність (музично-слухацька, музично-виконавська, музично-композиційна), музично-теоретична, музично-історична (Е. Б. Абдуллін, О. В. Ніколаєва); діяльність композитора, виконавця, слухача (В.О. Усачова, Л.В. Школяр); музичне сприймання, хоровий спів, виконання музично-ритмічних рухів, засвоєння необхідних музичних понять і термінів, елементарне музикування, інсценування пісень, ритмічна й пластична імпровізація тощо (О. Я. Ростовський, Л. Хлебникова, Р. Марченко) та ін. [77, с. 185–188].

Серед концептуальних засад системи музичного виховання Е. Жак-Далькроза В. Ключко називає наступні:

- зв'язок теорії та практики, мисленнєвої і чуттєвої сфер особистості, психофізичного й інтелектуального розвитку;
- випереджальний характер практичного навчання;
- першочерговість розвитку музичного сприймання, накопичення досвіду слухання музики;
- повернення процесу музичного виховання емоційності та розвиток справжньої музичності;
- розвиток музичних здібностей засобами ритму [42, с. 19].

Для нашого дослідження дуже важливим є те, що у методиці Е. Жак-Далькроза ритм розглядається як універсальний символ загального порядку та організованості. Ця система спрямована на те, щоб, використовуючи спеціально дібрані вправи, розвивати у дітей музичний слух, пам'ять, чуття ритму, пластичну виразність рухів. При цьому, за словами В. Фролкина, система Е. Жак-Далькроза не обмежувалась вихованням у людей відчуття ритму і не зводилась до музичного виховання. Її метою було виховання

людини, гармонійно розвинутої фізично та розумово, художньо, естетично. Саме поняття ритму трактувалось Е. Жак-Далькросом дуже широко, неодмінно включаючи естетичну складову [32, с. 25-33; 37].

У своїх дослідженнях Н. Мар'євич розглядає музично-ігрову діяльність молодших школярів. Вконтексті такого аналізу науковець з'ясовує сутність такого педагогічного феномену, як *музична гра*. На її погляд, це специфічний спосіб комунікативно-мистецької взаємодії дітей, що забезпечує створення емоційно наповненого мистецько-ігрового поля задля всебічного розвитку особистості молодшого школяра завдяки синкретизму музично-ігрової діяльності, шляхом поєднання гри, музики, танцю, поезії, музично-ритмічних рухів, драматизації тощо.

Н. Мар'євич зазначає, що використання музичної гри в навчально-виховному процесі початкової школи може бути в трьох напрямках: розвиток здатності учнів вступати в ігровий контакт з музикою під час різних видів музичної діяльності; використання в «драматургії» уроку-гри як методу чи засобу; використання гри як форми навчання й виховання, проведення «ігро-уроків», ігрових виховних програм. Автор робить висновок: використовуючи терміни «музична гра» і «музично-ігрова діяльність», важливо усвідомлювати взаємозв'язок між ними, співвіднесення їх як педагогічного методу і засобу для досягнення завдань музично-естетичного виховання молодших школярів.[51]

Основним компонентом музично-ритмічних ігор є ритм, який поєднує у собі естетичне виховання, а також музичне виховання. Як засвідчує Т. Ротерс, питання ритму та його впливу на розвиток людини завжди цікавило педагогів, філософів, психологів та представників інших наук. Ритм – це складне багатофункціональне явище природи, людства і суспільства. На наявність ритміки всюди: від атомів до галактик – вказували В. Вернадський, О. Чижевський, В. Ягодинський [82].

Естетичне відчуття ритму в дітей, вважає Т. Ротерс, являє собою продукт виховання, культури. Анатомио-фізіологічно воно досить тісно

пов'язане з органами відчуттів людини і корою головного мозку як місцем аналізу та синтезу. Фізіологічні основи естетичного в ритмі пов'язуються з насолодою, що виникає в людини у зв'язку із сприйманням правильного, доцільного, симетричного, економічного виконання рухів. Розуміння значення ритму в житті людини спонукало вчених різних галузей знань досліджувати окремі питання ритму. Так, І. Сеченов, І. Павлов, О. Ухтомський вивчали фізіологічні механізми ритму рухових дій. У психології вчені Т. Козіна, І. Огородников, Б. Теплов, Д. Елькін визначили, що відчуття ритму має моторну природу і впливає на емоційну, трудову і творчу діяльність. Природний розвиток відчуття ритму в дітей різного віку досліджували С. Гальперін, М. Кольцова, В. Кручинін, Б. Сермеєв та ін. [82].

Т. Ротерс зазначає, що аналіз вікових особливостей розвитку відчуття ритму дав змогу стверджувати, що відчуття ритму – природна особливість людського організму, і це відчуття властиве дитині з перших днів її життя. До кінця дошкільного віку естетичне відчуття ритму в дітей дістає стійку форму, і вони стають здатними вирішувати образно-виразні завдання; ритм набуває функції засобу вираження душевних переживань і почуттів (А. Бакушинський, Л. Гусева, Т. Козакова). Розвиток відчуття ритму в дітей дошкільного віку проходить безперервно і в той же самий час нерівномірно. Найбільш інтенсивно відчуття ритму розвивається в старшому дошкільному віці (за даними Г. Ільїної, В. Кручиніна, Н. Самойлової, В. Фарфель). Це дає змогу визначити благодатні періоди розвитку відчуття ритму та накреслити засоби і методи керування його розвитком. Дослідження вікових періодів розвитку дитячого організму з позицій вищої нервової діяльності (М. Кольцова, С. Гальперін) і розвиток аналізаторних систем та опорно-рухового апарату показали, що ритмічна діяльність відбиває загальні особливості розвитку організму в онтогенезі[82]

Істотною особливістю розробленої в дослідженні Т. Ротерс концепції є ідея, що ритм виступає невід'ємною частиною гармонійного розвитку. Школяр до свого «я» включає і своє тіло, через яке він за допомогою

фізичних рухів може виразити внутрішні, духовні якості. Фізичні рухи розподіляються в обумовленому просторі і часі, мають свій діапазон і виразність, їм притаманна краса і амплітуда, напрямок та темп, а комплексною характеристикою тілорухів виступає ритм (Л. Матвеев, С. Янаніс). Він обумовлюється функціональними особливостями центральної нервової системи (І. Павлов, І. Сеченов, О. Ухтомський) та має моторну природу (Б. Теплов, Д. Елькін, Т. Козіна, Н. Огородникова) [82].

Філософами, педагогами, психологами та мистецтвознавцями ритм в естетичному вихованні визначається якта першооснова, що поєднує в єдине ціле закладене природою в особистості дитини почуття краси. Ритм в естетичному вихованні – це засіб впливу на духовність дитини, засіб пізнання та розвитку. Функції ритму в естетичному вихованні визначаються виразністю (Г. Гегель, В. Плеханов, А. Шопенгауер), емоційністю (Л. Сакетті, О. Чижевський), творчими можливостями в створенні художнього образу (М. Бахтін, К. Станіславський). Ритм пов'язується з музичним та поетичним мистецтвом як основний засіб виховання творчої особистості (Ю. Кремльов). Музичні ритми впливають на психічну сферу людини, викликаючи бажання супроводжувати музику тілорухами (Н. Ветлугіна, Л. Воскресенська).

Як визначав В. Ковалів, одним з головних завдань початкового музичного розвитку дітейє здійснення ритмічного виховання. Музичний ритм виник з руху, з трудової діяльності людини. Пізніше він розвинувся в синкретичному мистецтві (танець, пантоміма) і граматичній структурній побудові слова (мовна динаміка). Початковий етап формування музичного мистецтва ґрунтувався на триєдності: рух, слово, музика. І якщо рух у музиці порушував природне акцентування, то слово втискувало музику (пісню) в жорсткі ритмічні рамки [43.].

У своїй дисертації Т. Ротерс, спираючись на Є. Беліновича та О.Лосевауточняє, що звуковий ритм впливає на психічну сферу людини своєю музичністю. Єднання ритму рухів та ритму музики має велике

емоційне та м'язове задоволення. «Це пояснюється тим, що рухова дія, як і музика, розподіляється у часі. Просторовий ритм пластичних рухів співвідноситься з часовим ритмом музики. Музика підказує рухи та обмежує їх у часі, просторі відповідно до м'язових зусиль. А рух, у свою чергу, допомагає дітям зрозуміти музику та виразно передати її через створення музично-ритмічного образу. Для цього рухи повинні бути емоційно виразними та музично ритмічними. Саме у таких рухах зливаються тіло і дух» [82].

У «Методиці музичного виховання на релятивній основі» В. Ковалів підкреслює, що дитяча здібність реагувати на висоту звуків розвивається з віком; шести-семирічні діти в більшості випадків погано орієнтуються у висоті звуків, а багато з них не можуть правильно заспівати навіть найпростішу пісеньку; вони набагато краще орієнтуються в ритмічних рухах, добре відрізняють біг від ходіння, швидкий темп від повільного, довгі звуки від коротких. Перші ритмічні вправи, зазначає автор, засвоюються ними дуже швидко і дають можливість вчителю за короткий час досягти високих ритмічних показників і, зокрема, ритмічного унісону, як передумови унісону звукового [43, с.57].

Музично-ритмічне виховання засобом музично-ритмічних ігор, вправ та завдань розвиває почуття музичного ритму, його сприймання, виконання, імпровізування. Я. Кушка звертає увагу, що імпровізування – це особливий вид роботи, елемент творчості, за допомогою якого можна успішно уточнити і збагатити ритмічну уяву дітей [51, с. 93].

Розвиток музично-ритмічного почуття дошкільників включає організацію рухової активності дітей, виховання певних ритмічних навичок, усвідомлення дітьми естетичної виразності ритму як елемента музичної мови тощо. Як зазначав Б. Теплов, «почуття музичного метру має не тільки моторну, але й емоційну природу: в основі його лежить сприймання виразності музики. Тому поза музикою чуття музичного ритму не може ні пробудитися, ні розвиватися» [88]. Б. Теплов довів факт супроводу

сприйняття музики руховими реакціями (вокалізаціями, дрібними рухами пальців). Тому рухи успішно використовуються в ролі засобів, що активізують усвідомлення дітьми характеру мелодії, якості звуковедення (плавного, чіткого, відривчастого), засобів музичної виразності (акцентів, динаміки, темпу, ритмічного малюнка, тощо). Ці якості музики можна моделювати за допомогою рухів рук, танцювальних та образних рухів [88, с. 288-302].

Н.Ветлугіна показує, що під час слухання музики у дітей виникає інтуїтивна потреба рухатися у такт, відповідно ритму. Такий елементарний емоційний відгук на ритм є первинним виявом музичності. Мимовільну моторно-емоційну реакцію дітей слід зробити осмисленою, ритмічною, виразною. Наприклад, вчити крокувати чітко і впевнено під маршову музику, плавно рухатися – під колискову, завзято плескати – під швидку танцювальну тощо. На думку педагога, особливо корисне пластичне інтонування під час слухання творів, багатих алогічними змінами, динамічними відтінками тощо [16, с. 30].

На думку Н. Ветлугіної, діти, слухаючи музику, стежать за розвитком художнього образу. У свою чергу, слухова увага сприяє збагаченню музичної пам'яті, що спирається на слуховий і руховий аналізатори. Виконуючи рухи під музику, діти уявляють той чи інший образ, що впливає на формування естетичного ставлення до музики та світу в цілому. Рухи бувають зафіксованими, складеними із знайомих елементів, але в окремих випадках музично-ігровий образ відтворюється по-новому, зі змінами – отже, в процесі музично-ритмічних рухів розвивається не тільки відтворювальна, а й творча уява. Крім того, цей вид діяльності спонукає дітей переживати музику. За її словами: «Відчуваючи красу музичного твору і своїх рухів, вони емоційно збагачуються» [16, с. 30]. Автор підкреслює, що потребу дітей рухатися необхідно використовувати і правильно спрямовувати. В роботі зі старшими дошкільниками використовуються в основному ті рухи, які відомі дітям з життя і не потребують окремого часу для їхнього вивчення та засвоєння:

прості рухи рук, біг, ходьба, елементарні танцювальні кроки. «Корисна віддача» від руху двостороння: він дає радість дитині, підвищує її життєвий тонус, позитивно впливає на загальний фізичний стан і водночас сприяє розвитку її музичних здібностей.

Розвитку чуття ритму в дітей велику увагу приділяла також С. Русова. На її думку ритм, «це те, що захоплює більш усього дітей... Діти дуже радісно й виступають, і працюють, і танцюють під усяку ритмічну музику» [85, с.71].

Л. Артемовою виділені різні способи організації відношень, які зумовлюються різною структурою ігор, їх зв'язок з вирішенням ігрового завдання. «Музичне мистецтво надає безперечну дію на особу дитини вже в дошкільному віці. Для того, щоб вона виконувала свою соціальну функцію, необхідний розвиток музичного сприйняття, якому додається універсальна роль, оскільки воно пов'язане із всіма видами музичної діяльності дітей».[66]

Отже, не викликають сумніву важливість музично-ритмічних ігор в естетичному вихованні дітей старшого дошкільного віку. Саме використання музично-ритмічних ігор впливає на формування естетичних цінностей дітей(дають уяву прекрасного, красивого, потворного, комічного і трагічного); допомагають зорієнтувати естетичне ставлення дитини до дійсності (серед яких - естетичні сприймання, смак, оцінюванні, почуття й судження). Крім того, за допомогою музично-ритмічних ігор у дітей старшого дошкільного віку закріплюються різноманітні вміння і навички основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, рівноваги), розвиваються вміння емоційно переживати ігрову ситуацію, використовуючи музично-рухові навички для розвитку ігрового сюжету й створення музично-пластичного образу, а також, розвиваються такі важливі фізичні якості як швидкість, спритність, витривалість, а також музичні здібності: ритмічність, музична пам'ять, увага.

Висновки до першого розділу

У першому розділі розглядаються теоретичні основи естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку займало і займає важливе місце у всій системі навально-виховного процесу у закладі дошкільної освіти. З'ясовано, що естетичне виховання – це процес формування естетичних якостей особистості дитини, а саме: здібностей сприймати, оцінювати та створювати прекрасне, умінь та навичок естетичної діяльності, художнього смаку та ін.

Тому, виходячи з вищесказаного ми можемо визначити, що виховання полягає у впливі на цілеспрямоване формування особистості дитини, а його проблема, найважливіша для розуміння суті естетичного виховання. Отже, сутність естетичного виховання полягає в організації різноманітної художньо-естетичної діяльності дітей, яка спрямована на формування у них здібностей до повноцінного сприйняття і правильного розуміння прекрасного не тільки в мистецтві, але і в житті. А також, на вироблення естетичних понять, смаків, ідеалів, на розвиток творчих задатків та обдарувань в галузі мистецтва.

Серед вікових психолого-педагогічних особливостей дітей старшого дошкільного віку найбільш важливими вважаються такі: а) критичність віку для параметрів фізичного здоров'я – повільнішим темпом росту дитини, послаблення деяких ланок м'язової системи і суглобових зв'язок; б) вдосконалення психічного розвитку – зростання ролі гальмівних процесів; поява асоціативних зв'язків, естетичних уявлень, власних суджень; активізація пізнавальної діяльності; підсилення стійкості уваги, пам'яті, волі; посилення стійкості емоцій та почуттів.

Серед вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку в контексті використання музично-ритмічних ігор визначено: *емоційність сприймання* (однак емоційний відгук дітей цього віку має свої особливості: реагуючи на музику безпосередньо й активно, вони не усвідомлюють

емоційні стани; музичний твір діти сприймають (за Б. Тепловим), цілісно, як єдиний музичний образ); *здатність розрізняти* висоту, ритмічний рисунок, відстань, динамічні відтінки, тембри відомих їй музичних інструментів; *здатність емоційно виразно виконувати* без допомоги дорослого музично-ритмічні рухи, танці, ігри, вносити елементи творчості; *збільшення координованості, виразності рухів.*

Отже, цінність музично-ритмічних ігор полягає у тому, що вони викликають позитивні емоції, почуття задоволення, життєрадісність, активність, та позитивно впливає на психічний та фізичний розвиток старшого дошкільника, що обумовлює ефективність естетичного виховання.

РОЗДІЛ 2. ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНИХ ІГОР

2.1. Діагностика рівнів естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку

Завданням дослідження є окреслення ефективного методичного забезпечення естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор. Вирішення проблеми підвищення естетичної вихованості старших дошкільників передбачає використання педагогічної діагностики цього процесу. При вивченні естетичної вихованості необхідно використовувати комплекс методик, в якому методи та прийоми доповнювали б один одного.

Термін «педагогічна діагностика» вперше був уведений в науку К. Інгенкампом у рамках наукового проекту в 1968 році. Німецький спеціаліст під педагогічною діагностикою розуміє процес, у ході якого (із використанням діагностичного інструмента або без нього), дотримуючись необхідних наукових критеріїв якості вчитель стежить за учнями і проводить анкетування, обробляє дані спостережень й опитування і повідомляє одержані результати з метою описання поведінки, пояснення її мотивів чи передбачення поведінки в майбутньому [37, с.55-58].

У галузі педагогічного вимірювання першопрохідцем вважається Р. Фішер, директор школи в Англії. На початку 1860-х рр. Р. Фішер розробив так звані «книги шкал», він привласнював значення одиниці для вираження вищого показника і значення п'яти для позначення найменших досягнень. Американський лікар і психолог Д. Райс, продовжив його наукову діяльність, а саме, почав масове тестування у школі [79, с.81].

Аналіз педагогічної літератури (В. Аванесов, Л. Давидова, І. Підласий, Г. Цехмістрова, Н. Фоменко та ін.) свідчить, що власне наукова дисципліна

«педагогічна діагностика» на сьогодні є такою, що активно розвивається, тому до її визначення існують різні підходи. Так, І. Підласий тлумачить педагогічну діагностику як «систему технологій, засобів, процедур, методик та методів висвітлення обставин, умов та факторів функціонування педагогічних об'єктів, перебігу педагогічних процесів, встановлення їх ефективності та наслідків...» [72, с.10].

Г. Цехмістрова характеризує діагностику як отримання інформації про стан і розвиток процесу навчання, виявлення умов, досягнень та недоліків цього процесу, визначення шляхів підвищення його ефективності та вдосконалення підготовки фахівців відповідно до поставленої мети [91, с.129].

У дидактиці поняття «діагностика» трактується, як спеціальна практична діяльність, що здійснюється педагогом у навчально-виховному процесі, як вид педагогічної діяльності, спрямований на вивчення та розпізнання стану об'єктів (суб'єктів) навчально-виховного процесу з метою взаємодії вчителя й учня та ефективного управління цим процесом. А безпосередньо категорія «діагностування» визначається як нагляд, спостереження і перевірка успішності дітей, отримання інформації про стан і розвиток контрольованого об'єкта, його відхилення від норм. На думку науковців діагностування виконує наступні функції:

- освітню (розширення та удосконалення знань);
- діагностично-корегуючу (виявлення знань, умінь і навичок, недоліків);
- контролюючу (визначення рівня знань, умінь та навичок);
- виховну (спрямовану на поліпшення особистої дисципліни, розвиток волі, характеру);
- розвивальну (спрямовану на розвиток психічних процесів особистості – уваги, пам'яті, мислення, інтересів, пізнавальної активності, мовленнєвої культури);
- стимулюючо-мотиваційну [28, с.123-124].

А. Григор'єв та В. Завіна уточнюють категорію «діагностика» відносно педагогічних досліджень. За визначенням науковців, «педагогічна діагностика – це діяльність, спрямована на вивчення і розпізнання стану об'єктів навчання і виховання з метою управління ними. У процесі педагогічної діагностики аналізується навчальний процес, визначаються результати навчання і виховання, характерні для окремих індивідів. «Педагогічна діагностика – це частина дослідницької діяльності вчителя, яка спрямована на розпізнання стану компонентів педагогічного процесу» [28].

За допомогою відповідних методів педагогічної діагностики проводять аналіз навчального процесу та визначають його ефективність (результативність), тобто діагностика слугує теоретичним фундаментом педагогічної діяльності та інструментом управління навчальним закладом [66, с.287].

Чим більше проникають педагогічні науки у навчально-виховний або освітній процес, то більшої цінності для дидактики набуває система діагностичних заходів. Змусити вчителя застосовувати лише засоби контролю й оцінки неможливо, бо діагностичні засоби є найскладнішим і найпотрібнішим інструментом в організації навчання й виховання, його регулюванні у виборі методів і прийомів роботи, диференціації завдань тощо. Діагностика передбачає докладний аналіз не тільки навчальних досягнень але і здібностей до певних дій, тобто властивостей особистості. «Мета діагностики – інформаційне забезпечення системи управління навчальним процесом, вибір оптимального методу навчання у конкретний момент навчального процесу» [61]. Результати діагностики та вимірювань показують стан засвоєння пропонованого матеріалу, а також висвітлюють недоліки, недопрацювання та доцільність обраних методів, прийомів і засобів викладання. Аналіз результатів естетичного виховання та рівень естетичної вихованості може стати основою для його корегування, оновлення та удосконалення на шляху досягнення поставленої мети й виконання сформульованих завдань

Для визначення рівнів естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку ми використали наступні методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, опитування – бесіда, анкетування (з педагогами).

Метод спостереження, на думку В. Ягупова, «є одним із основних емпіричних методів педагогічного дослідження, який полягає у систематичному і цілеспрямованому сприйнятті педагогічних явищ з метою вивчення їх специфічних змін у конкретних умовах, а також у пошуку змісту цих явищ. За його допомогою вивчають зовнішні прояви почуттів і поведінку вихованців у різних умовах їхнього життя та діяльності. Аналіз матеріалів, отриманих під час всебічного спостереження, дає можливість пізнавати думки й почуття, відносини й мотиви, настанови та інші недоступні для безпосереднього сприймання психічні компоненти, які дають змогу знаходити характерні тенденції розвитку особистості та колективу, намічати обґрунтовані шляхи управління ними, формувати необхідні духовні та морально-психічні характеристики».[95]

В. Ягупов свідчить, що «експеримент (від лат. *exsperimentum* - випробовую) – це форма пізнання об'єктивної дійсності, один із основних методів наукового дослідження педагогічних явищ. Пов'язаний із створенням дослідником специфічних умов і полягає в організації цілеспрямованого спостереження. Його доцільно застосовувати в тих ситуаціях, які необхідно перевірити. Науковець зазначає, що бесіда – метод отримання інформації за допомогою словесного спілкування. Застосовується як допоміжний метод педагогічного дослідження для уточнення висновків зроблених на основі інших методів, зрідка як самостійний – для одержання первинної інформації» [95].

Метою дослідження є експериментальна перевірка ефективності естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор в умовах сучасного дошкільного закладу.

Експериментальною базою дослідження обрано старшу групу дітей дошкільного віку «Конвалія», Сумського закладу дошкільної освіти (центр розвитку) № 28 «Ювілейний».

Експериментом було охоплено 30 дітей старшого дошкільного віку, 10 вихователів. Експериментальне дослідження планувалось тривати 3 місяці 2019-2020 навчального року та 3 місяці 2020-2021 навчального року і повинно було здійснюватися у три етапи (констатувальний, формувальний і контрольний).

Метою констатувального етапу дослідження було вивчення рівнів естетичної вихованості дітей старшої групи «Конвалія», Сумського закладу дошкільної освіти (центр розвитку) № 28 «Ювілейний».

Тестування з метою визначення естетичної вихованості досліджуваних дітей старшого дошкільного віку здійснювалося за методиками А. Гогоберідзе, Д. Джола, А. Зосимовського, І. Зязюна, А. Калініної, Л. Калуської, А. Ковальова, В. Моляко, Н. Ничкало, О. Рудницької, Т. Степанової, А. Щербо [24;29;34;35;40;41;44; 61;63;83;86;94] та ін.

Оцінка естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку здійснювалася за критеріями, що є сутнісною ознакою, на основі якої здійснюють аналіз і порівняння отриманих показників естетичної вихованості. Визначаючи критерії та показники естетичної вихованості дітей старшої групи «Конвалія», Сумського закладу дошкільної освіти (центр розвитку) № 28 «Ювілейний» ми враховували наступні положення:

– естетичне ставлення до музичного мистецтва дітей старшого дошкільного віку обумовлене наявністю здібностей до естетичного сприйняття, пізнання об'єктів навколишньої дійсності і творів музичного мистецтва з позиції присутності або відсутності в них естетичної основи. «Естетичне» в цьому може бути представлене: наявністю ознак краси музики; наявністю ознак, що визначають «сутнісну приховану красу», музичну гармонію, гармонію об'єкта у системі його відносин зі світом (доцільність, корисність, цілісність, структура, відповідність тощо);

- у основі механізму естетичного пізнання полягає операція співвідношення виділених характеристик об'єкта з еталоном «краси» і процес «відкриття» суб'єктивно-значущого сенсу об'єкта;
- відповідно до здатності дітей виділяти ознаки краси об'єкта, емоційно переживати і реагувати на естетичне переживання, визначені умовні рівні естетичної вихованості, умовність яких означена їх можливою взаємопроникненням, об'єктивною розмитістю меж через очевидні індивідуальні відмінності естетичного сприйняття у різних дітей;
- рівень розвитку естетичного сприйняття (слухання музики) визначається здібностями дитини – до прояву емоційної реакції на об'єкт; до естетичної думки про об'єкт, його аргументацію; до естетичної оцінки об'єкта, її аргументації;
- якість сенсорно-вербальної реакції на музичне мистецтво реалізується у чіткості розподілення естетичних властивостей музичних творів, об'єктів інших видів мистецтв та навколишнього середовища; точність (адекватність) словесної оцінки; здатність синтезувати власні враження; влучність у визначенні емоційно-образної складової сприйнятого дітьми естетичного об'єкту;
- емоційність реагування на художні образи музики; уміння створювати цілісний чуттєвий образ; усвідомленість власних почуттів, що виникли у результаті сприймання дітьми музичного образу; уміння визначити естетичні якості навколишнього та виразні засоби музики, що зумовлюють різноманітні почуття;
- оригінальність, винахідливість художнього відтворення світу, притаманні прагнення висловити власні почуття у розмаїтті видів художньо-творчої діяльності; активність, самостійність, ініціативність у власній творчій діяльності; широта творчої інтерпретації естетичних вражень[28].

На основі цих позицій та опрацьованих методик для діагностування було вироблено 10-ти завдань й питань естетичного напрямку:

1. Назвати характер музичного твору після прослуховування.

2. Що таке краса?
3. Яка музика є красивою?
4. Повторити ритмічну вправу (простукати ложками, молоточками та ін..)
5. Яка ваша улюблена гра? Вам подобається знайомитися з новими іграми?
6. Чи полюблюєте ви ігри де треба швидко бігати, стрибати?
7. Пояснити, чому подобається певна мелодія або пісня?
8. Що можемо робити під цю музику (крокувати, співати або танцювати)?
9. Показати художній образ музичного твору рухами.
10. Якими рухами можна передати настрій?

Формування критеріїв нашого дослідження відбувалося з урахуванням специфічних особливостей впливу засобів музично-ритмічних ігор на естетичне виховання дітей і відповідно до уявлень філософської, педагогічної й психологічної науки про єдність знань, почуттів і практичної діяльності. З метою детального вивчення стану естетичної вихованості досліджуваних дітей були визначені компоненти, критерії та показники (Табл. 2.1).

Як видно з представленого у таблиці діагностичного інструментарію нашого дослідження, ми намагались врахувати усі компоненти сутнісної характеристики естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку як процесу формування естетичних якостей особистості дитини: здібностей сприймати, оцінювати та створювати прекрасне, умінь та навичок естетичної діяльності, художнього смаку та ін. А саме, когнітивний, ціннісно-спонукальний та творчо-результативний компоненти та відповідні ним критерії – художньо-пізнавальна спроможність, емоційно-оцінювальне сприйняття, творча дієздатність. Кожен з критеріїв конкретизувався у показниках. Художньо-пізнавальна спроможність визначалась наявністю музичних та естетичних знань, а також розумінням (декодуванням) музичного образу через визначення темпу, ритму, динаміки, характеру;

емоційно-оцінювальне сприйняття – емоційним переживанням музичних творів і насолоджуєнням ними й уміння оцінювати естетично значущі предмети, явища з позиції іншого чи нового знання; творча дієздатність – здатністю здійснювати ритмічно-рухову інтерпретацію музичних творів, а також здатністю до ритмічної імпровізації.

Таблиця 2.1

Компоненти, критерії та показники естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку

Компонент	Критерій	Показники
Когнітивний	Художньо-пізнавальна спроможність	1.Наявність музичних та естетичних знань; 2.Розуміння (декодування) музичного образу через визначення темпу, ритму, динаміки, характеру.
Ціннісно-спонукальний	Емоційно-оцінювальне сприйняття	1.Емоційне переживання музичних творів і насолоджуєння ними; 2.Уміння оцінювати естетично значущі предмети, явища з позиції іншого чи нового знання;
Творчо-результативний	Творча дієздатність	1.Здатність здійснювати ритмічно-рухову інтерпретацію музичних творів; 2.Здатність до ритмічної імпровізації

Визначено три рівні естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку: достатній, середній, початковий. Охарактеризуємо ці рівні за означеними показниками.

Достатній рівень естетичної вихованості характеризується тим, що дитина має наявні знання з елементарної музичної грамоти (темп, ритм, динаміка, характер), розрізняє поняття «красиве» та «потворне», розуміє та може уявити художній образ засобами музики; дитина емоційно, з бажанням виконує завдання, розрізняє та правильно відтворює ритм різних, запропонованих педагогом музичних мелодій, з бажанням приймає участь у

музично-ритмічних іграх; може здійснювати ритмічні імпровізації під час ігор, придумувати нові рухи, правила.

Середній рівень естетичної вихованості означається наявністю певних знань з елементарної музичної грамоти, усвідомлює інтерпретацію музичних образів у процесі музично-ритмічних ігор; частково репрезентує музично-ритмічні вправи, дитина з бажанням виконує музично-ритмічні рухи, але не завжди вчасно змінює характер рухів відповідно до характеру музики, рухи не завжди чіткі та впевнені; імпровізації здійснює досить невпевнено, ігри та їх елементи часто мають репродуктивний характер.

Початковий рівень естетичної вихованості позначається відсутністю наявних знань музичної грамоти та естетичного напрямку, не може інтерпретувати художній образ через засоби музичного мистецтва; дитина хвилюється, не може розрізнити та відтворювати ритм музичної мелодії; у дитини відсутній емоційний відгук та бажання виконувати музично-ритмічні рухи, слабо орієнтується у просторі, має труднощі у відтворенні рухів, присутня байдужість до імпровізації та репродукції.

Для проведення тестування було обрано старшу групу «Конвалія», Сумського закладу дошкільної освіти (центр розвитку) № 28 «Ювілейний» (1 і 2 підгрупи) по 15 дітей – у кожній.

Результати тестування дітей Першої підгрупа констатувальному етапі дослідження зведено у Таблиці 2.2.

Позначення в таблиці: «+» – показники достатнього рівня (Д) естетичної вихованості, «0» – показники середнього рівня (С) естетичної вихованості, «-» – показники початкового рівня (Н) естетичної вихованості.

Таблиця 2.2

Результати тестування дітей у Групі 1

№	Ім'я дитини	№ завдання										Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Злата Б.	0	-	-	-	0	0	-	0	0	0	С
2	Майя Б.	0	0	-	0	-	-	0	-	-	-	Н
3	Владислава Д.	0	0	-	-	0	0	0	-	0	-	Н
4	Даня Д.	-	0	-	0	-	0	-	-	0	-	Н
5	Кузьма Д.	-	0	0	0	0	-	0	0	-	0	С
6	Лев І.	+	+	0	+	+	+	0	+	+	+	Д
7	Тіма І.	0	0	0	0	0	0	-	0	-	-	С
8	Аріна К.	0	0	0	0	-	+	0	0	0	0	С
9	Глеб К.	0	0	-	-	-	0	-	-	0	-	Н
10	Маша Л.	0	0	0	-	+	+	0	+	0	0	Д
11	Аня Л.	0	0	0	0	0	-	-	0	0	0	Н
12	Ліза Л.	0	-	0	-	0	0	0	0	-	-	С
13	Антон Л.	0	-	-	-	-	0	0	0	-	-	Н
14	Ліза М.	-	-	-	0	0	0	0	0	0	-	С
15	Аріна Н.	-	0	0	0	0	0	0	0	-	-	Н

Результати тестування дітей Другої підгрупи констатувальному етапі дослідження представлено у Таблиці 2.3. А результат кількісного аналізу рівнів естетичної вихованості дітей обох груп представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.3.

Результати тестування в групі 2

№	Прізвище, ім'я дитини	№ завдання										Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Даша Н.	0	0	-	-	0	-	-	-	0	-	Н
2	Злата Н.	0	0	-	0	-	0	0	-	0	-	С
3	Дарій П.	0	0	-	-	0	0	0	-	0	-	Н
4	Ілля П.	-	0	-	0	-	0	-	-	0	-	Н
5	Майя П.	-	0	0	0	0	-	0	0	-	0	С
6	Міша Р.	0	-	0	0	-	-	0	0	0	0	С
7	Даніель С.	0	0	-	0	0	0	+	0	+	+	Д
8	Настя Т.	-	0	0	0	-	-	0	0	-	0	С
9	Назар Ш.	-	-	-	0	0	-	-	0	0	-	Н
10	Вільям Щ.	0	0	0	-	-	0	0	0	0	-	С
11	Олеся Я.	0	+	0	+	0	+	0	+	+	+	Д
12	Дамір Є.	0	-	0	-	0	0	-	0	-	-	Н
13	Лев Ш.	0	0	+	+	+	0	+	+	0	+	Д
14	Давід Г.	0	-	-	0	-	0	0	0	0	-	С
15	Мілана С.	0	0	-	-	0	0	-	-	0	-	Н

Таблиця 2.4

Кількісний аналіз рівнів естетичної вихованості

Рівень Група	Усього дітей	Достатній рівень		Середній рівень		Початковий рівень	
		дітей	%	дітей	%	дітей	%
1 (КГ)	15	2	13,3%	6	40%	7	26,7%
2 (ЕГ)	15	3	20%	6	40%	6	40%

Рівні естетичної вихованості представлено у гістограмі (Рис. 2. 1.)

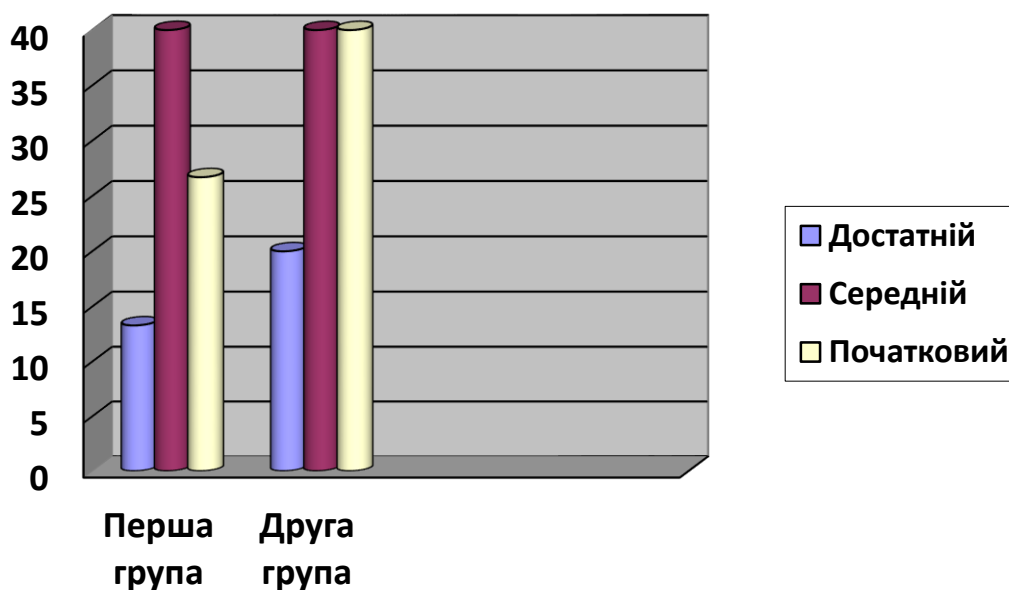

Рис. 2.1. Рівні естетичної вихованості Групи 1 та Групи 2.

Підсумовуючи результати тестування дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі дослідження, зауважимо, що у дітей обох груп переважає середній та початковий рівень естетичної вихованості, при цьому дітей з низьким рівнем естетичної вихованості у Групі 1 більше.

Результати тестування вихователів Сумського закладу дошкільної освіти (центр розвитку) № 28 «Ювілейний» з метою виявлення їхньої професійної компетентності щодо організації роботи з естетичного виховання дітей засобами музично-ритмічних ігор зведено у таблицю 2.5.

Під час анкетування, на запитання «Чи повинен сучасний вихователь ЗДОбути готовим до формування естетичного досвіду дитини?» лише 40% вихователів відповіли ствердно. На питання «Чи можете Ви самостійно проводити (придумати) музично-ритмічну гру без допомоги музичного керівника?» стверджено відповіли тільки половина вихователів. Була виявлена й інша заперечлива ситуація – звужене (30%) та неточне (50%) розуміння цілей і завдань діяльності з естетичного досвіду дітей та використання музично-ритмічних ігор як засобу естетичного виховання.

Таблиця 2.5.

Узагальнені результати діагностики професійної компетентності вихователів закладу дошкільної освіти (центр розвитку) № 28 «Ювілейний». щодо організації роботи з естетичного виховання

Показники	Рівні		
	високий	середній	початковий
Усвідомлення цілей і завдань естетичного виховання та формування культурної особистості дитини	20	50	30
Уміння виявляти естетико-виховний потенціал музично-ритмічних ігор	40	40	20
Уміння забезпечувати асоціативно-образну обробку інформації	20	40	40
Уміння використовувати музично-ритмічні ігри як засіб естетичного виховання дітей	20	30	50

Результати анкетування привели до висновку, що робота педагогів в означеному напрямі потребує удосконалення: хоча 80% вихователів стверджують, що систематично включають в діяльність дітей музично-ритмічні ігри, лише 30% вихователів вважають її ефективним засобом для естетичного розвитку дітей, віддаючи перевагу образотворчій та театралізованій діяльності; 20% вихователів не використовують в естетичному вихованні інтеграцію заходів естетичного напрямку з використанням музично-ритмічних ігор; 40% вихователів взагалі не проводять діагностику естетичної вихованості.

Такі результати свідчать про те, що музично-ритмічні ігри більшістю педагогів трактується як засіб оздоровлення або розважання і не дуже активно приділяється уваги впливу їх на естетичний розвиток дітей старшого дошкільного віку; залишається гострою проблема методичного забезпечення використання музичної ритміки в естетичному вихованні дітей (недостатне

забезпечення практичними методиками використання музично-ритмічних ігор у навчально-виховному процесі, незначна наявність у фонотеці класичної музики).

Перед сучасними закладами дошкільної освіти стоїть завдання надати своїм вихованцям не тільки знання, прищепити навички й уміння, але й сформувати певні компетенції, сприяючи естетичному вихованню дітей дошкільного віку, тобто виховувати цілісно розвинену особистість. В процесі естетичного виховання відбувається поступове освоєння дітьми естетичної культури, формування естетичного сприйняття, а також уявлень, понять, суджень, інтересів, потреб, почуттів, художньої діяльності та творчих здібностей.

Естетичні якості особистості не є вродженими, але починають розвиватися з самого раннього віку в умовах соціального оточення і активного педагогічного керівництва.

Результати констатувального етапу дослідження підтвердили необхідність впровадження у виховний процес експериментальної групи методичного забезпечення здійснення естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор.

2.2. Зміст, методи і прийоми естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор

Цілісно розвинена особистість є надзвичайно чутливою до краси, гармонії, культури. І своєю діяльністю вона прагне стверджувати ці явища. Саме на формуванні таких якостей особистості зосереджене естетичне виховання. Завданням естетичного виховання є формування здібностей до естетичного сприйняття, до естетичного оцінювання, до естетичної діяльності. Проблемі формування у дітей естетичних ідеалів, потреб, ціннісних орієнтацій присвячені праці В.Бутенка, Д. Джоли, Б.Лихачова,

А. Макаренка, М. Мельничука, О. Рудницької, В. Сухомлинського, А. Щербота ін.

Досвід та практика протягом багатьох років переконав педагогів, що людина опановує рідною мовою й азбукою музичної та естетичної культури здібністю сприймати, розуміти, відчувати, переживати красу мелодії – тільки у роки дитинства. Те, що втрачено у дитинстві, досить важко, майже неможливо надолужити у дорослому віці... «Якщо у ранньому дитинстві донести до серця красу музичного твору, якщо у звуках дитина відчує багатогранні відтінки людських почуттів, вона підніметься на таку сходинку культури, яка не може бути досягнута ніякими іншими засобами... Музичне виховання – це не виховання музиканта, а виховання перш за все людини»[87].

«Музика, мелодія, краса музичних звуків – важливий засіб морального і розумового виховання людини, джерело благородства серця й чистоти душі. Музика відкриває людям очі на красу природи, моральних стосунків, праці. Завдяки музиці в людини пробуджується уявлення про високе, величне, прекрасне не тільки в навколишньому світі, а й у самому собі. Музика – могутній засіб самовиховання»[87, с. 62].

Педагогічна наука визначає музичне виховання елементом естетичного виховання, яке передбачає цілеспрямований і систематичний розвиток музичних здібностей дітей, формування емоційної чутливості, здатності розуміти і глибоко переживати художні образи мистецтва. Так, великий мислитель В. Сухомлинський, розпочавши свою педагогічну діяльність з організації трудового виховання, у процесі творчого пошуку чітко обґрунтував важливу умову виховання всебічно розвиненої особистості – зв'язок трудового виховання з естетичним, моральним, розумовим, фізичним, аби кожен вихованець пережив щастя повного свого життя, пошуку улюбленої діяльності. Мудрий педагог хотів бачити своїх вихованців людьми, добросердечними людьми. У цьому прагненні він підкреслював головне – знайти ті потаємні стежинки до душі кожної дитини, щоб і вона не

уявляла собі життя без творення добра і викорінення зла як у людських відносинах, так і у ставленні людей до природи і культурної спадщини людства. Важливу мету своєї гуманістичної системи виховання В. Сухомлинський бачив у тому, щоб школа навчила дитину жити у світі прекрасного, щоб людина не могла жити без краси, щоб краса світу творила красу в ній самій [87, с.203-217].

Саме В. Сухомлинський називав музику могутнім засобом естетичного виховання. Він писав: «Вміти слухати і розуміти музику – одна з елементарних ознак естетичної культури, без якої не можливо уявити цілісного повноцінного виховання... Музика – могутнє джерело думки. Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини... Розвиваючи чутливість дитини до музики, ми ошляхетнюємо її думки і прагнення» [51, с. 11-13]. Отже, музичне виховання та, зокрема музично-ритмічні ігри, є засобом формування інтелекту, культури почуттів, моралі та естетичного виховання не тільки школярів, але й дошкільнят.

Для нашого дослідження слід звернути увагу на думку авторів Д. Дзолб та А. Щербо про те, що у системі естетичного виховання своє місце повинні зайняти і результати естетичної діяльності дітей. Науковці з усієї різноманітності засобів естетичного виховання виділяють провідні засоби для кожного етапу розвитку людини – їх наявність зумовлена можливостями і потребами віку та типовим для нього оточенням. Якщо для робітника провідним засобом естетичного впливу є дизайн підприємства, для дошкільняти – казка і особливо ігри, в яких розвивається сенсорика, то для учнівської молоді – організація життя в навчальному закладі і вивчання предметів естетичного циклу [29].

Ми згодні з науковцем Т. Поніманською, яка зазначає, що сприйняття і розуміння прекрасного починається у дитинстві. Перші кроки у безмежному, складному і загадковому світі дитина робить у дошкільному віці. За словами Януша Корчака, вона прагне створити у ньому свій світ дитинства, добра і краси, своєрідний мікрокосм реального світу. Дорослий допомагає їй знайти,

відчутти і зрозуміти красу поезії, музики, живопису, а через мистецтво глибше усвідомити все, що її оточує: природу, предмети, працю людини і її духовні надбання. Краса нерозривна з добротою, вона облагороджує життя, надихає людину на добрі справи. Введення дитини в світ краси і гармонії є важливим завданням естетичного виховання [73, с. 273-274].

У своєму «Посібнику для студентів вищих навчальних закладів» Н. Волкова висвітлює результат естетичного виховання засобами музично-рухливих ігор, як і будь-якого іншого, залежить від методів викладання. Як результат правильно обраній та науково обґрунтованій методиці, що будується з урахуванням єдності форми і змісту при провідній ролі змісту, природні задатки дитини виявляються, розвиваються, формуються різносторонньо. Методика перебуває в постійному розвитку, змінах, збагачується новими методами і прийомами відповідно до вимог часу. Педагог повинен постійно стежити за змінами в методиці і її розвитком, оскільки застосування шаблонних, застарілих прийомів може призвести до того, що у дитини буде знищено творчу основу її інтелектуального розвитку. Успіх викладання можливий тільки тоді, коли педагог у своїй роботі користується різноманітними прогресивними методичними прийомами, які спираються на науково-теоретичні положення, що підлягають єдиним принципам дидактики [21, с.3-49].

На думку Н. Волкової, застосовуючі відповідні методичні прийоми, вихователь успішно може вирішити це важливе завдання. Наприклад, при вивченні рухів слід підбирати такі ігрові завдання, зміст і образи яких активізують думку, викличуть у дітей ряд почуттів, пов'язаних з роботою уяви, якістю сприйняття, уваги, фантазії, що в свою чергу викликають естетичні переживання і, отже, включають емоційну сферу. Без комплексного навчання, що залучає найбільшу кількість почуттів, виховання буде беззмістовним, формальним, пригасить емоційну сферу дитини. Тому матеріал, навіть його окремі елементи, вихователь повинен подавати в ігровій формі, бо прагнення до навчання, відповідної роботи у дітей,

особливо дошкільнят, поєднується з прагненням до гри. Вирішальну роль у виховання інтересу до музично-рухливих ігор залежить тільки від вихователя, від тих методів, які він застосовує. Насамперед – це створення атмосфери, в якій дитина може радісно і невимушено працювати без надмірних зусиль. У дошкільнят, праця обмежена, тому важливі не її результати, а сам процес. Яким би незначним не був результат, вихователь повинен підтримувати зусилля дітей, стимулювати їх. Перед дитиною ставиться ясна і доступна мета. Зацікавлена у досягненні цієї мети (оскільки вона їй зрозуміла), дитина проявить і свою власну ініціативу, що необхідно для виховання творчого начала[21, с.3-49].

Музично-ритмічні ігри та вправи є складовою частиною ритміки. Окрім них на виокремлюють наступні види ритміки: а) танці, пляски, хороводи; б) музичні ігри. Метою ритміки у дитячому садку вважається поглиблення й диференціація сприйняття музики, її образів та формування на цій основі у дітей дошкільного віку навиків виразного руху. Завданнями педагога, який працює у дошкільному освітньому закладі, є розвиток у дітей дошкільного віку вміння визначати музичні жанри (марш, пісня, танець), види ритміки (гра, пляска, вправа), формування красивої постави, навиків виразного руху, а також розвиток творчих здібностей.

Види ритміки, вважають навковці, дуже пов'язані з той галуззю рухів, звідки вони запозичені. Витоками рухів прийнято вважати фізичні вправи, танець та сюжетно-образні рухи. Так, серед фізичних вправ у ритміці застосовуються основні рухи (ходьба, біг, підплигування-підскоки), загально розвиваючі (без предметів та з предметами) та стройові вправи (шикування, перешикування та пересування). Крім того, у ритміці використовуються нескладні елементи народніх плясок, хороводів, бальних танців, які складають основу сучасних дитячих композицій. А сюжетно-образні рухи вміщують імітацію звичок звірів та птахів, пересування різноманітного транспорту, дій, які характерні для будь-яких професій та ін. [7]

До *методичного забезпечення* естетичного виховання старших дошкільників засобами музично-ритмічних ігор ми відносимо наступні елементи: методичну літературу з музичного виховання та розвитку дітей дошкільного віку, технічні засоби навчання (проектор, аудіо та відеозаписи) для виконання тих чи інших вправ та проведення ігор, методи і прийоми музично-естетичного виховання й навчання, відповідно підібраний репертуар.

У науковій та методичній літературі методи музичного навчання та виховання визначаються як дії педагога, спрямовані на загальний музичний розвиток дошкільників. Вони побудовані на активній взаємодії дорослого (вихователя, музичного керівника) і малюка. Звичайно, що провідна роль в цій взаємодії належить педагогам, які враховуючи потреби, інтереси, досвід, індивідуальні та вікові особливості дітей, організують їх діяльність.

Для нашого дослідження ми опирались на методи, які спрямовані на виховання естетичного ставлення до музики, емоційного відгуку, музикальності, оцінного ставлення, виразного виконання будь-яких творів. Ми згодні з науковцями, методистами, практиками (Н. Бочкарьовою, А. Буреніною, Н. Ветлугіної, та ін), які стверджують, що методи повинні видозмінюватися, ускладнюватися відповідно до вікових особливостей дітей.[7; 15]

Точної класифікації методів музичного виховання не має, але відомі деякі з них: це метод контрастних співставлень, метод уподібнення характеру звучання, ігрові методи, метод переконання, метод привчання, метод вправи.

Так Н. Ветлугіна запропонувала власну класифікацію методів естетичного і художнього виховання навчання дітей, а саме:

- прагнення до співпереживання, чуттєвого відгуку на прекрасне і осуд некрасивого в оточуючому світі;
- переконання в процесі формування естетичного сприйняття первинних виявлень смаку;
- привчання, вправи у практичних діях;

– пошукові ситуації, які спонукають до практичних дій та творчості [17].

Наприклад, *метод переконання засобами музики* – процес виховання в цій інтерпретації – безпосереднє спілкування з музикою. Виконання її має бути досить яскравим, темпераментним і виразним. *Виразне* виконання музики є необхідною умовою донесення до слухача особливостей музичного твору. Дитина повинна зрозуміти, про що розповідає музикант, що таке її добре звучання, далі треба виконати ту чи іншу вимогу в пісні, танці. Переконувати треба не лише безпосереднім впливом музики, а й організацією цілеспрямованої уваги, *роз'ясненням* теми, змісту, виражальних музичних засобів. Важливо поясненням, словом підсилити переживання дітей. Слід мати на увазі, що кожен розуміє музику по своєму. Педагог повинен словесним поясненням викликати певну спільність думок, переживань і спрямувати увагу дітей на особливості засобів музичного вираження. Метод переконання сприяє розвитку і благородних почуттів, доброго смаку, правильного розуміння виконуваних музичних творів.

Вправи – як метод організації дитячої музичної діяльності. Щоб викликати інтерес до музики, потребу спілкування із звуковими образами, треба навчити дітей активно діяти, уважно слухати, розрізняти і порівнювати особливості звучання, навчити вловлювати нюанси. Ця робота ведеться послідовно – з дня на день [17.].

Нами використовувалась сукупність взаємо-доповнюваних методів музично-творчого розвитку особистості дитини старшого дошкільного віку: метод емоційно-ціннісного орієнтування особистості, дидактичних і творчих ігор, творчого спілкування, метод переконання засобами музики, вправи, порівняльний метод, метод творчих завдань.

Визначення методичного забезпечення проводилося за послідовним використанням засобів музично-рухових ігорв естетичному вихованні дітей групи «Конвалія». Цьому варіантові відповідали певні методичні завдання, цілі, форми роботи та типи розваг, виходячи із стильових установок,

обирався музично-дидактичний матеріал. Зазначимо, що у своєму дослідженні ми спиралися на праці та методичні рекомендації Н. Бочкарьової, А. Буреніної, Н. Ветлугіної, Е. Жак-Далькроза, В. Ключко, Л. Пушкар [7;16;32;42;77] та ін.

З метою естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку на формувальному етапі нашого дослідження разом з музичним керівником ми проводили роботу щодо ознайомлення дітей з історією виникнення музичної ритміки, яка була основою складання музично-рухових ігор. Так, дітям було дуже цікаво дізнатись, що ритміку створив талановитий композитор, вчитель Еміль Жак-Далькроз, який народився у далекій країні Австрії дуже давно, більше ста років тому. Із самого дитинства його оточувала музика: дідусь грав на скрипці, дядько був піаністом. Він почав займатись музикою у 6 років, а у 7-м років вже написав свій перший музичний твір – марш. Вже в юності він писав вірші, пісні, в яких був автором не тільки текстів, але й музики. [32]

Серед головних методичних позицій системи Еміля Жака-Далькроза було наступне: практичні заняття повинні передувати теоретичним знанням. У зв'язку з цим правилом та з віковими можливостями дітей старшого дошкільного віку, ми давали досить дозовану інформацію щодо теорії та історії музичної ритміки, а більшу увагу приділяли іграм та вправам.

Під час прогулянки, вільних ігор дітей, на музичному занятті (із залученням музичного керівника) були проведені ряд ігор та вправ на обмеженій площині (середньої і малої рухливості), з різними основними рухами, сюжетними та несюжетними, з елементами змагання, хороводного характеру під словесний та музичний супровід.

Музично-ритмічні ігри використовувалися нами на різних музичних заняттях, під час прогулянки, фізкультхвилинок.

У процесі занять ми спостерігали за емоційними реакціями дітей, виразністю їх міміки, жестів, відношенням до гри, процесом засвоєння нових видів діяльності, здатністю до активного усвідомлення та використання нового художнього досвіду. Перед музично-ритмічними іграми з дітьми

проводиться попередня, ознайомлювальна робота (пояснюються правила гри, її особливості, даються відповіді на запитання дітей).

Для здійснення естетичного виховання дітей засобами музичної ритміки весь теоретичний та музично-практичний матеріал був зосереджений навколо певних тем, які вивчалися паралельно і одночасно на музичних заняттях і під час організації заходів з використанням музичної ритміки. Наприклад, ми проводили такі ігри: «Пташки», «Море хвилюється», «Рибки» та ін.

Гра «Пташки».

Проведення. Вихователь розповідає сюжет: «Звірята втомились танцювати, вони бажають трішки пограти. На долівці розкладаються обручі по кількості дітей. Під музику («Пори року» Вівальді або інша лірична композиція) «пташки» літають по галявині, клюють зернятка, чистять пір'ячко. Як тільки музика переривається – вони ховаються у «гніздечка» – обручі. Під час повторення гри – забираються 1-2 обруча; тим, кому їх не хватило під час гри – вибувають з неї.

Інші приклади ігор наведено у Додатку А.

Під час проведення вправ та ігор ставилися наступні завдання: 1) формувати уявлення про різні темпи в музиці (швидка й повільна); 2) розвивати почуття ритму; 3) вчити передавати характер музики. У своїй сукупності ці та інші завдання формують естетичний смак, емоційне сприйняття, розуміння музичного образу, його створення.

Використання технічних засобів начання(ТЗН) дозволяє підвищити якість організації музичного заняття, зробити його цікавим, а розвиток дитини ефективним. Демонстрація музично-ритмічних ігор на екрані несе в собі образний тип інформації, що зрозумілий дошкільнятам рухи, звук, мультиплікація надовго зацікавлює дитину:

- розвивається інтерес дитини до самостійного вирішення завдань;
- робить матеріал доступним для сприйняття не тільки через слухові аналізатори, а й через зорові.

При доборі музичного репертуару за основу бралась освітня Програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку. Вона включає такі ігри: «Торба-мандрівниця», «Ладки із Васильком», «Помиримся», муз. і сл. В. Верховинця; «Гра з лялькою», муз. А. Штогаренка; «Мишка та кіт», укр. нар. пісня, обр. Я. Степового; «Спритні вершники», на муз. Р. Шумана «Марш»; «Хто швидше візьме іграшку», на латв. нар. мелодію; «Не пустимо», укр. нар. мелодія; «Займи будиночок», муз. М. Магіденка; «Поспішайте до мети», мел. В. Верховинця та ін. Крім цього ми додаємо адаптовані елементи музичної ритміки Е. Жак-Далькроза (зв'язок теорії та практики, випередження теорії практикою, виховання емоційності, показ тілом характеру музики, рухова інтерпретація елементів музики).

Таким чином, визначення методичного забезпечення було спрямовано на підвищення рівня естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами музичної ритміки. Цей етап дослідження було зорієнтовано на продукування у дітей естетичного сприйняття музики, естетичних смаків, естетичної культури, естетичні переживання (через використання музично-рухових ігор), які у свою чергу, викликають в уяві малечі яскраві образи, та завдяки чому поглиблюється розуміння музично-естетичного змісту музики, розширюється естетичний світогляд дитини, відбувається формування естетичної культури особистості.

Висновки до другого розділу

Отже, на основі аналізу наукової літератури визначено критеріальний апарат дослідження, метою якого була експериментальна перевірка ефективності музично-ритмічних ігор як засобу естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Експериментальне дослідження тривало 3 місяці 2019-2020 навчального року та 3 місяці 2020-2021 навчального року і здійснювалося у два етапи (констатувальний, елементи формувального).

Результати констатувального етапу дослідження підтвердили необхідність впровадження у виховний процес експериментальної групи методичного забезпечення здійснення естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор на формувальному етапі дослідження.

На формувальному етапі експерименту було встановлено, що методичне забезпечення здійснення естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор є ефективним і має позитивний вплив на підвищення рівня естетичної вихованості, естетичної культури у дітей.

Таким чином, музично-ритмічні ігри є ефективним засобом естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти – такий висновок збігається із сформульованою на початку дослідження метою.

Отже, результати проведеного дослідження продемонстрували ефективність засобів музично-ритмічних ігор у естетичному вихованні дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор показав, що естетичне виховання дітей дошкільного віку було й є актуальною проблемою педагогіки та психології. Це дозволило нам зробити наступні висновки.

1. Сучасні методологічні, теоретичні та методичні проблеми естетичного виховання підростаючого покоління посідають належне місце у філософії, психології, педагогіці, мистецтвознавстві, культурології та ін. галузях. З'ясовано, що поняття «естетичне виховання» у науково-педагогічній літературі розуміється або як процес (становлення, удосконалення особистості та ін), або як система впливів, а, крім того, акцентується увага на структурних компонентах естетичного виховання. Проте, більшість авторів поєднує погляд на естетичне виховання як умову всебічного і гармонійного (або цілісного) розвитку особистості. Для нашого дослідження важливим стає наступне визначення естетичного виховання: процес формування естетичних якостей особистості дитини, а саме: здібностей сприймати, оцінювати та створювати прекрасне, умінь та навичок естетичної діяльності, художнього смаку, естетичних понять, ідеалів та ін. На нашу думку, естетичне виховання є стержневим елементом системи загального виховання та надає їй певної досконалості й завершеності.

Визначено, що метою естетичного виховання науковці визначають формування естетичної культури особистості. Крім того уточнюється, що кінцевою метою естетичного виховання є сформованість готовності людини до естетичної діяльності як важливого компонента естетичної культури. Завданнями естетичного виховання дітей і молоді вважається: а) формування естетичного ставлення (емоційного переживання, активного засвоєння художнього досвіду); б) розвиток естетичного та художнього сприймання (формування початкових умінь, навичок виконавської художньої діяльності, втілення елементів прекрасного в побут, стосунки); в) розвиток загальних та спеціальних здібностей.

2. Встановлено, що серед вікових психолого-педагогічних особливостей дітей старшого дошкільного віку найбільш важливими вважаються такі: а) критичність віку для параметрів фізичного здоров'я – повільнішим темпом росту дитини, послаблення деяких ланок м'язової системи і суглобових зв'язок; б) вдосконалення психічного розвитку – зростання ролі гальмівних процесів; поява асоціативних зв'язків, естетичних уявлень, власних суджень; активізація пізнавальної діяльності; підсилення стійкості уваги, пам'яті, волі; посилення стійкості емоцій та почуттів.

Серед вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку в контексті використання музично-ритмічних ігор визначено: *емоційність сприймання* (однак емоційний відгук дітей цього віку має свої особливості: реагуючи на музику безпосередньо й активно, вони не усвідомлюють емоційні стани; музичний твір діти сприймають (за Б. Тепловим) цілісно, як єдиний музичний образ); *здатність розрізняти* висоту, ритмічний рисунок, відстань, динамічні відтінки, тембри відомих їй музичних інструментів; *здатність емоційно виразно виконувати* без допомоги дорослого музично-ритмічні рухи, танці, ігри, вносити елементи творчості; *збільшення координованості, виразності рухів*.

Цінність музично-ритмічних ігор полягає у тому, що вони викликають позитивні емоції, почуття задоволення, життєрадісність, активність; сприяють накопиченню досвіду емоційно переживати ігрову ситуацію; допомагають в естетичному опануванні різноманітних видів рухової діяльності – закріпленні основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, рівноваги) – через ритм, як однієї з форм суспільної свідомості; позитивно впливають на психічний, розумовий та фізичний розвиток дітей старшого дошкільного віку, що обумовлює ефективність естетичного виховання.

3. На основі аналізу науково-педагогічної літератури визначено критеріальний інструментарій та рівні естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку, саме: когнітивний, ціннісно-спонукальний та творчо-результативний компоненти та відповідні ним критерії – *художньо-*

пізнавальна спроможність, емоційно-оцінювальне сприйняття, творча дієдатність. Кожен з критеріїв конкретизувався у показниках. *Художньо-пізнавальна спроможність* визначалась наявністю музичних та естетичних знань, а також розумінням (декодуванням) музичного образу через визначення темпу, ритму, динаміки, характеру; *емоційно-оцінювальне сприйняття* – емоційним переживанням музичних творів і насолоджуєнням ними й уміння оцінювати естетично значущі предмети, явища з позиції іншого чи нового знання; *творча дієдатність* – здатністю здійснювати ритмічно-рухову інтерпретацію музичних творів, а також здатністю до ритмічної імпровізації. Визначено три рівні естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку: достатній, середній, низький.

Результати констатувального етапу дослідження підтвердили необхідність впровадження у виховний процес методичного забезпечення здійснення естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор.

4. Проведене дослідження дозволило визначити методичне забезпечення естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічних ігор, до якого ми відносимо наступні елементи: методичну літературу з музичного виховання та розвитку дітей дошкільного віку, технічні засоби навчання (проектор, аудіо та відеозаписи) для виконання тих чи інших вправ та проведення ігор, методи і прийоми музично-естетичного виховання й навчання, відповідно підібраний репертуар.

Проведене дослідження не є остаточним та розгорнутим розв'язанням проблеми використання музично-ритмічних ігор як засобу естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Отримані результати підтверджують необхідність подальшого теоретичного та експериментального дослідження цієї проблеми, відкриває перспективу для більш глибокого вивчення даного питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анічкин С. Естетичне виховання і естетичний розвиток дітей. Харків : Університет, 1995. – С. 33-38
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А.М. Богуш. К.: Видавництво, 2012. 26 с. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/basic1/>
3. Березова Г. О. Хореографічна робота з дошкільнятами – 2-ге. вид. / Г. О. Березова. – Київ: Муз. Україна, 1989. – 208 с.
4. Бех І. Виховання особистості – у 2-х кн. / Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : [наук. виданн] / І. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1. – 280 с.
5. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан; за заг. ред. Низковської. – 256 с
6. Борисова З. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навчальний посібник / За заг.ред. З. Борисової. – К. : Вища школа, 2004. – 511 с. – [Х. Алчевська, П. Каптерев, С. Русова, П. Блонський, Г. Сковорода, Є. Тихєєва, К. Ушинський, Є. Водовозова, П. Лєсгафт, В. Шацька, С. Шацький, Л. Шлегер та ін].
7. Бочкарєва, Н.И. Ритмика и хореография [Текст]/Н.И. Бочкарєва.- Кемерово, 2000.- 101 с.
8. Буренина, А. И. Ритмическая мозаика [Текст]/А.И. Буренина.- С.– Петербург, 2000.-250 с.
9. Буренина А.И. Ритмическая мозаїка. Программа по ритмической пластике для детей дошкольного и младшего школьного возраста / А.И. Буренина – 2-е изд., испр. и доп. — СПб.: ЛОИРО, 2000. - 220 с.
10. Буров О. Предмет і зміст естетичного виховання, його співвідношення з іншими видами виховання / О. Буров. – К. : Освіта, 2002. – 134 с.

11. Бутенко В. Естетичний досвід педагога : теорія і практика / В. Бутенко, Н. Бутенко, І. Зязюн, М. Лещенко та ін. – Херсон : Школа, 2007. – 214 с.
12. Ващенко Г. Виховний ідеал. / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 2004. – 191 с.
13. Венгер Л. Сприйняття та навчання / Л. Венгер. – К. : Освіта, 2003. – 364 с.
14. Верховинець В.М. Весняночка: Ігри з піснями для дітей дошк. і мол. шк. в. / В.М. – 5-те вид. – К.: Муз. Україна, 1989. – 343 с.
15. Ветлугина Н.А. Методика музикального виховання в детському саду: Учеб. для учащихся пед. уч-щ по спец. «Дошк. виховання» / Н.А. Ветлугина, И.Л. Держинская, Л.Н. Комиссарова и др.; Под ред. Н.А. Ветлугиной. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1989. – 270 с.
16. Ветлугіна, Н.А. Музичний розвиток дитини / Н.А. Ветлугіна – К.: Музична Україна, - 1978.- 255 с.
17. Ветлугіна Н. Теорія і методика музичного виховання в дитячому садку : [навчальний посібник] / Н. Ветлугіна, А. Кенеман. – Тернопіль : Джура, 2013. – 207 с.
18. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку / Е.С. Вільчковський, О.І. Курок.– Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 428 с.
19. Виготський Л. Психологія мистецтва. Аналіз естетичної реакції / Л. Виготський – К. : Освіта, 2003. – 416 с.
20. Вітковська Н., Щербо А., Джола Д. Формування естетичної культури дошкільників і молодших школярів. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 151 с.
21. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова. – Київ: Видавничий центр "Академія", 2003. – 576 с. – ("Альма-матер").

22. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання / З. // Рідна школа. – 2007. – № 9. – С. 60-63.
23. Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з музикою як умова творчого осягнення світу / Н. Глухова // Дошкільне виховання. – 2013. – №10. – С. 8-10.
24. Гогоберидзе А.Г. Теория и методика музыкального воспитания детей дошкольного возраста: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / А.Г. Гогоберидзе, В.А. Деркунская – М.: Издательский центр „Академия”, 2005. – 320 с.
25. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
26. Гончаров І. Естетичне виховання дошкільників і молодших школярів засобами мистецтва і реальності / І. Гончаров. – К. : Педагогіка, 2006. – 128 с.
27. Горопаха Н. Виховання культури дітей : [посіб. для вихователів дошк. закладів] / Н. Горопаха. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 211 с.
28. Григорєв А. Й. Психолого-педагогічна діагностика / А. Й. Григорєв, В. І. Завіна. – К.: ПресаУкраїна, 2005. – 448 с.
29. Джола Д.М. Теорія і методика естетичного виховання школярів: Навч.-метод. посібник / Д.М. Джола, А.Б. Щербо – К.: ІЗМН, 1998. - 392 с.
30. Держинская И. Формирование восприятия музыки у дошкольников / И. Держинская. - М.: Просвещение, 1992. - 214 с.
31. Ельконін Д. Навчання і розвиток дитини дошкільного віку / Д. Ельконін – К. : Освіта, 2002. – С. 96-102.
32. Еміль Жак-Далькроз про свою методику. З передмови до II тому Ритміки. (За пол. tłum. Alicja Ludwikiewiczowa. Materiały Informacyjno-Dyskusyjne COPSA 1963).
33. Запорожець О. Основи дошкільної педагогіки / Під ред. Т. Маркової, О. Запорожця. — К. : Освіта, 2006. – 430 с.

34. Зосимовський А. Критерії естетичної вихованості у дитини дошкільного віку / А. Зосимовський. – Харків : Університет, 2010. – С. 12-16.
35. Зязюн І.А. Виховання естетичної культури школярів: Навчальний посібник / І.А. Зязюн, Н.Є. Миропольська, Л.О. Хлєбніков – Київ: ІЗНМ, 1996. - 156 с.
36. Зязюн І. Національна державна комплексна програма естетичного виховання / І. Зязюн, О. Семашко // Рідна школа – 2005. – № 12. – С. 29-52.
37. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / К. Ингенкамп; пер. с нем. – М.: Педагогика, 1991. – 240 с.
38. Кабалевський Д. Естетична культура і школа / Д. Кабалевський // Початкова школа. – 2002. - № 1. - С. 24 - 25.
39. Каган М. Культура-Філософія-Мистецтво. *Естетика*, 2008. № 2. С. 3-10
40. Л. Проблеми формування естетичних смаків особистості у сучасних педагогічних дослідженнях / Л. Калініна // Рідна школа. – 2008. – № 5 (941). – С. 23-25.
41. Калуська Л. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дитини дошкільного віку «Соняшник» : навч-методичний посібник]. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 200 с.
42. Ключко В.В. Ритміка та музичний рух : навч. посіб. для студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів [вид. 2-ге, перероб.і допов.]. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. 158 с.
43. Ковалів В. Методика музичного виховання на релятивній основі / В. Ковалів - Київ: Музична Україна, 1973.- 149 с.
44. Ковальов А. До питання про структуру естетичного виховання дошкільника / А. Ковальов. – Тернопіль : Джура, 2011. – С. 22-27.
45. Костюк, С. Естетичне виховання дошкільника – складова гармонійного розвитку дитини. *Вісник Інституту розвитку дитини (додаток): методичні та практичні матеріали*. Вип. 2. Київ, 2011. 565 с за ред. Загарницька І.І., Манилюк Ю. С., Левінець Н. В.

46. Комаровська О. Комаровська О. Естетичне виховання дошкільників засобами музичного мистецтва / О. Комаровська. – Рівне : РДГУ, 2012. – 108 с.
47. Коменський Я-А. Закони добре організованої школи / Я.А. Коменський. – К. : Педагогіка, 1997. – С. 19–26. – [Збірник вибраних педагогічних творів : Я-А. Коменський, Д. Локк, Й. Песталоцці, Ж. Піаже, Ж-Ж. Руссо, Ф. Фребель, М. Монтесорі та ін.].
48. Кононко О. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / О. Кононко, З. Плохій, А. Гончаренко та ін. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
49. Кот Н. Співпраця з родиною у естетичному вихованні дошкільника : [метод. реком. для вихователів і батьків] / Н. Кот. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 48 с.
50. Кузьмінський А.І., Педагогіка родинного виховання: Навч. посіб. / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – Київ: Знання, 2006. – 324 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки)
51. Кушка Я.С. Методика музичного виховання дітей / Я.С. Кушка. // Видання друге, доопрацьоване. Навчально-методичний посібник для студентів вищих музичних навчальних закладів культури і мистецтв I–II рівнів акредитації. У 2-х частинах. Частина 1. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2007– 216 с. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua>
52. Ларін В. Естетичне виховання дітей засобами мистецтва / В. Ларін. – Тернопіль : Наукова книга-Богдан, 2009. – 304 с.
53. Лисенко Н.В. Педагогіка українського дошкільця: У 3-х частинах. – Ч.2: Навч. посіб. // Н.В. Лисенко, Н.Р. Кирста. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 360 с.
54. Лобова О.Музично-творчий розвиток молодших школярів засобами музично-рухливої діяльності / О. Лобова // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. –2016. – №2. – С. 109-113.

55. Ломако В. Змістова наповненість поняття «естетичне виховання» / В. Ломако // Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (25-26 квітня 2018 року, м. Суми). – Суми : ФОП Цьома С.П., 2018. – С. 268-271.

56. Ломако В. Музична ритміка як засіб естетичного виховання старших дошкільників // Віта Ломако, Лариса Пушкар // Дошкільна освіта: від традицій до інновацій : матеріали IV Всеукраїнської науково практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (8-9 листопада 2018 року, м. Суми). – Суми : ФОП Цьома С.П., 2018. – С. 126-129.

57. Лубенец Н. Дошкольное воспитание и народная школа/ Н.Лубенец // Русская школа. – 1913. – №11. – С. 1–16;№12. – С. 21–43

58. Макаренко А. Методика виховної роботи / А. Макаренко – К. : Знання, 1990. – 353 с.

59. Мелік-Пашаєв А. Психологічні проблеми естетичного виховання і художньо-творчого розвитку дошкільників / А. Мелік-Пашаєв // Питання психології. – 2011. – № 1. – С. 5-14.

60. Мельничук М. Формування духовних цінностей у дошкільнят / М. Мельничук // Дошкільне виховання. – 2010. – №4. – С.10-11.

61. Моляко В. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В. Моляко, О. Музика. – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.

62. Музыкальное воспитание дошкольников: пособие для студентов пед. Институтов, учащихся пед. Училищ и колледжей, муз. Руководителей и воспитателей дет. Сада / Под. Ред. О. Радыновой. – М.: Просвещение: Владос, 1994. – 223 с.

63. Ничкало Н. Розвиток категорії «естетичне виховання» в системі мистецької освіти / Н. Ничкало, І. Зязюн, О. Рудницька та ін. [за ред. Н. Ничкало]. – Чорнівці : Обрій, 2005. – С. 55-75.

64. Ніколенко Д. Естетичні почуття та їх виховання у дітей / Д. Ніколенко. – К. : Педагогіка, 2004. – С. 5-15.
65. Огурцова, С. Формування естетичної культури у дошкільному дитинстві. Дитячий садок. 2004. №8. С.23-26
66. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури , 2009. – 472 с.
67. Оршанський Л., Нищак І., Ясеницька Ж. Естетичне виховання особистості: від Сократа до Даттона. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2017, № 3 (67).
68. Пенкала А. Музичне виховання дітей дошкільного віку / А. Пенкала // Педагогічні науки, - Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, - 2004. - С. 196-201.
69. Петрова Т.І. Театралізовані ігри в дитячому садку: Розробки занять для всіх вікових груп з методичними рекомендаціями / Т. І. Петрова, Е. Л. Сергєєва, Е. С. Петрова. – М. : Шкільна преса (Дошкільне виховання та навчання. Додаток до журналу "Виховання школярів". Випуск 12), 2004. – 190 с.
70. Печко Л. Естетичний і художній досвід особистості : структура, компоненти, можливості розвитку / Л. Печко, М. Назарова, Р. Куренкова та ін. – Тернопіль : Джура, 2006. – С. 8-19.
71. Печерська Є. Музична діяльність дітей старшого дошкільного віку / Є. Печерська // Початкова школа. – 2009. – № 7. – С. 29-32.
72. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів / І. П. Підласий. – К.: Україна, 1998. – 343 с.
73. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – Київ: "Академ-видав", 2006. – 456 с. – («Альма-матер»).
74. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. Практикум: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність

«Дошкільне виховання» / Поніманська Т.І., Дичківська І.М. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. - 352с.

75. Програма розвитку дитини дошкільного віку « Я у Світі » (нова редакція) У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О.П., Аніщук А. М., Артемова Л. В.[та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко.-Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014.-452 с.

76. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку “Радість творчості” / Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. — Тернопіль: Мандрівець, 2013. — 72 с.

77. Пушкар Л.В. Активні технології навчання музики: методичні рекомендації для студентів педагогічних університетів / Л.В. Пушкар – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. – 40 с.

78. Пушкар Л.В. Структура фахових музичних компетенцій майбутніх учителів-гуманітаріїв / Л.В. Пушкар // Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / За заг. ред. проф. Є.І. Коваленко. – Ніжин: Видавництво НДУ імені М. Гоголя, 2008. – №4. – С. 185–188.

79. Реброва Н. Формування музично-рухових творчих здібностей у дітей дошкільного віку / Н. Реброва. // журнал. Танцклас. Музичний керівник. – 2011. – С. 28–30.

80. Розумний В. Система освіти у третьому тисячолетті: досвід філософії і педагогіки / В. Розумний – К. : Педагогіка, 2006. – 280 с.

81. Романюк І. Музичне виховання у дошкільному навчальному закладі : [збірник методичних матеріалів / упоряд. І. Романюк]. – Тернопіль : Мандрівець, 2007. – 104 с.

82. Ротерс Т.Т. Теорія і методика розвитку особистості школяра у взаємодії фізичного та естетичного виховання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01. «Загальна педагогіка та історія педагогіки»/ Т.Т. Ротерс. – Харків, 2002 – 20 с.

83. Рудницька О. Музика і культура особистості; проблеми сучасної педагогічної освіти : [навч. посібник] / О. Рудницька. – К. : ІЗМН, 2008. – 248 с.
84. Русова С. Ф. Дитячий сад на національному ґрунті №3 / С. Ф. Русова. // Світло. – 1910. – С. 44–54.
85. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Русова. – Львів-Краків-Париж, 1993. – 126 с.
86. Степанова Т.М. Індивідуально-диференційований підхід до музичного виховання дітей старшого дошкільного віку / Т.М. Степанова, Т.А. Лісовська // Монографія. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 256 с.
87. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т.- К.: Рад. школа, 1977. – Т.3. – 670 с.
88. Теплов Б. Психологія музичних здібностей / Б. Теплов. – Львів : Наука, 2008. – 379 с.
89. Федотов Є. про життєвий та творчий шлях К. Стеценка / Є. Федотов. // К.: МузичнаУкраїна. – 1977. – с. 103.
90. Фльоріна Є. Естетичне виховання дошкільника / Є. Фльоріна. – К. : Освіта, 1991. – 333 с.
91. Цехмістрова Г. С. Управління в освіті та педагогічна діагностика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Г. С. Цехмістрова, Н. А. Фоменко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. – 280 с.
92. Шевченко Г. Естетичне виховання в дошкільному навчальному закладі / Г. Шевченко. – Львів : Світ, 2010. – 147 с.
93. Шиллер Ф. Письма об эстетическом воспитании человека / Ф. Шиллер. – М. : Директ-медиа, 2007. – 200 с
94. Щербо А. Естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку / А. Щербо, Д. Джола. – К. : Педагогіка, 2004. – С. 131-137.

95. Ягупов В. Педагогіка / В. Ягупов // Навч. посіб. – Київ: Либідь, 2002. – 560 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Музичні заняття з використанням музичної ритміки в експериментальній групі

Вправа «Ритмічне відлуння».

Проведення. Діти сідають на стільці у коло. Вихователь (іноді за допомогою музичного керівника) дає двох- або трьохдольний ритмічний малюнок, який усі виконавці повинні повторити разом, плескаючи долонями по колінах.

Вправа «Ритмізація слів».

Проведення. Виконавці сідають на стільці у коло. Плесканням долонями по колінах ритмізують свої імена або прізвища. Можна запропонувати ритмізувати інші слова за певною тематикою: «Музичні терміни», «Природа», «Прізвища композиторів» тощо.

Вправа «Ритмізація рухів».

Проведення. Плесканням долонями по колінах або стуканням паличками учасники озвучують ритм рухів людини (спокійне крокування, біг, їзда на велосипеді, рубання дров, гребля й ін.) або тварин (степова корова, відданий пес, прудкий заєць, ласкава кішка, дикий кінь, хитра лисичка, дикий вепр та ін.)

Вправа «Ладусі».

Проведення. Популярна дитяча гра, розвиває почуття ритму, а також увагу та координацію рухів. Можна також чергувати плескання в долоні й легенькі удари по верхній частині ніг. Більш складний варіант гри, коли діти стають у коло обличчям один до одного, після певного рахунку (на 4, 8) учасники внутрішнього кола зсуваються вправо за часовою стрілкою й таким чином змінюється партнер [91].

ІГРИ НА ОБМЕЖЕНІЙ ПЛОЩИНІ

«Фігури»

Мета: розвивати кмітливість, уважність.

Зміст гри: діти під музику йдуть по колу у темпі характерному для музики, що звучить. В центрі – ведучий. За сигналом вихователя (музика зупиняється) всі зупиняються і завмирають, зображуючи різні фігури. Ведучий вибирає того, чия фігура йому більше сподобалась, і міняється з ним місцями.

«Літає – не літає»

Мета: розвивати узгодженість дій, виховувати уважність.

Зміст гри: діти йдуть по колу один за одним під музику. Вихователь називає слова, музичний керівник (або підготовлений запис музики) грає фрагменти музики в різних регістрах. Якщо будуть названі предмети чи істоти, що літають, діти піднімають руки в боки – вгору (верхній регістр). В іншому разі – руки не слід піднімати (нижній регістр). Наприклад: горобець, джміль, лелека, літак, тарган, папуга, пінгвіни, білка тощо.

Для ускладнення можна запропонувати ще й середній регістр (для характеристики деяких звірів).

«Гарячий м'яч»

Мета: розвивати узгодженість дій, розвивати спритність.

Зміст гри: гравці утворюють коло. Грає музика. За сигналом ведучого гравці передають один одному м'яч по колу. Несподівано звучить команда: «Хоп!» й гравці повинні змінити напрям руху.

«Карлики та велетні»

Мета: розвивати узгодженість дій, уважність.

Зміст гри: гравці утворюють коло. Ведучий-вихователь стає всередину кола. Діти починають ходити один за одним по колу під музику. Якщо ведучий промовить «карлики» – всі мають присісти і йти присівши (музика швидка), якщо скаже «велетні» – гравці йдуть на носках, піднявши руки вгору (музика повільна). Той, хто помилився – вибуває з гри. Під час гри ведучий може збивати з пантелику дітей, даючи неправильні команди: «каруселі», «кози», «каракуль», «вода», «вежа» тощо.

Музично-ритмічна гра «Діти і ведмідь»
(муз. Т. Шутенко, слова І. Плакід)

Діти стоять вільно по всій кімнаті. В одному з кутків кімнати сидять няня, тримаючи в руках іграшкового ведмедика. Ведмедик «спить».

Виконуються 4 такти музичного вступу. Вихователька пропонує дітям потанцювати. Вона співає перший куплет пісні, а діти танцюють і плещуть у долоні.

Ось танцюють як малята –

І дівчатка, і хлоп'ята, -

Ручками плесь та плесь,

Ручками плесь та плесь!

Ведмедик «прокидається». Діти ховаються за стільчики.

Ведмедик: Де малята, що танцюють і спати мені не дають?

Вихователька: Тут малят немає.

Ведмедик: А хто ж це?

Вихователь: Це собачки.

Ведмедик: А чому вони не гавкають?

Діти (за стільчиками). Гав-гав-гав!

Ведмедик: Ні, собачок мені не треба! Піду спати!

Йде у куток. Сідає і «засинає».

На 4 такти відіграшу діти вільно ходять по кімнаті.

Вихователька співає другий куплет, а діти сидячи на місцях, тупотять ніжками.

Ось танцюють як малята –

І дівчата, і хлоп'ята, -

Ніжками туп та туп,

Ніжками туп та туп.

Ведмедик знову «прокидається». Діти ховаються за стільчики.

Ведмедик: Де малята, що танцюють і спати мені не дають?

Вихователька: Тут малят немає.

Ведмедик: А це хто?

Вихователька: Це кошенята.

Ведмедик. А чому вони не нявкають?

Діти (за стільчиками) Няв-няв-няв!

Ведмедик: Ні, кошенята мені не треба! Піду спати!

Йде у куток, сідає і «засинає».

На 4 такти відіграшу діти вільно ходять по кімнаті.

Вихователька співає третій куплет, а діти плещуть руками по колінах.

Ось танцюють як малята –

І дівчата, і хлоп'ята, -

По колінцях плесь та плесь,

По колінцях плесь та плесь!

Ведмедик «прокидається», шукає дітей і помічає їхні ніжки під стільчиками.

Ведмедик: А чиї це ніжки? (знаходить дітей)

Вихователька і діти тікаються до протилежної стіни кімнати, а ведмедик намагається їх догнати.

Музично-дидактична гра «Прогулянка»

Мета: Розвивати у дітей почуття ритму. Створювати хороший настрій.

Ігровий матеріал. Музичні молоточки по кількості гравців.

Хід гри. Діти сідають півколом. Музичний керівник: «Зараз, діти, ми з вами підемо на прогулянку, але не на таку як завжди. Ми будемо гуляти в групі, а допомагатимуть нам музичні молоточки. Ось так ми з вами спускаємось по сходах. (Музичний керівник повільно стукає молоточком по долоні. Діти повторюють такий же ритмічний малюнок.) «А тепер ми вийшли на вулицю, – продовжує музичний керівник, – світить сонечко, всі зраділи і побігли. Ось так!» (Швидко стукає, передаючи біг. Діти повторюють. «Таня взяла м'ячик і стала повільно стукати ним по землі». (Музичний керівник знову повільно стукає молоточком, діти повторюють.) «Зненацька на небі з'явилась хмаринка, заховала сонечко, пішов дощик. Спочатку це були ріденькі маленькі краплини, а потім дощик став іти дужче і почався справжній ливень» (музичний керівник поступово прискорює ритм ударів молоточком. Діти повторюють.) «Злякались діти і побігли в дитячий садочок» (швидко і ритмічно стукає молоточком).

В грі може приймати участь вся група або підгрупа дітей. Бажано проводити гру під час розваг, в другій половині дня.

Музично-ритмічна гра «Поїздка за місто»

(Музика В. Герчика. «Поїздка за місто». Автор С. Руднєва.)

У цій грі розкривається програма музичного твору. Граючи, діти передають його зміст і образи в русі.

Перша частина гри - «йде потяг» (такти 1-44). До початку музики діти будуються колоною по одному. Дитина, що стоїть попереду, - «паровоз»

Такти 1-4. «Відправлення поїзда». «Гудок» - «машина» починає «працювати». На такти 1-2 діти стоять нерухомо, на наступні 2 такту роблять повільний крок на місці.

Такти 5-41. «Потяг» починає йти вперед, дуже повільно. Потім, відповідно до вказівок в нотах, рух прискорюється, переходить на біг, знову сповільнюється і, нарешті, зупиняється. Руками діти роблять кругові обертання, імітуючи рухи коліс.

Такти 42-44. «Потяг» зупинився, лунає «гудок паровоза».

Друга частина гри - «Прогулянка на галявинці» (такти 45-64).

Такти 45-48. «Приїхали на станцію, вийшли з поїзда, розбіглися по галявинці». Діти розбігаються по всій кімнаті.

Такти 49-56. «Діти гуляють по зеленій галявинці, шукають у траві суницю»: діти ходять обережними кроками, оглядаються по сторонах, «намагаючись не роздавити заховані в траві ягоди». На такті 56, «побачивши кущик суниці», зупиняються і присідають біля нього або підбігають до нього.

Такти 57-64. «Збирають суницю», на «раз» кожного такту «зривають ягоду», на «два» - «кладуть» в долоньку або в рот.

Такти 49-64 повторюються ще раз, з тими ж рухами.

Потім знову повторюється музика «поїзда».

Такти 1-4. «Гудок паровоза». Діти, почувши «гудок», біжать на те місце кімнати, куди раніше «прийшов поїзд», і будуються за «паровозом», який встає тепер особою в іншу сторону (тому, щоб «поїзд» пішов у зворотному напрямку).

На першому акорді такту 2 керівник витримує тривалу фермату, даючи дітям можливість побудуватися в колону.

Такти 5-41 повторюються без змін - «поїзд йде у зворотному напрямку, діти вирушають додому».

При розучуванні гри «поїзд» будується і йде тільки в одному напрямку, надалі вносяться ускладнення. Обидві частини гри можна розучувати окремо, як самостійні ігрові вправи. Дорослий повинен стежити за тим, щоб діти весь час ясно розуміли зміст своїх дій.

Наприклад, «зриваючи ягоду», діти повинні уявити собі кущики суниць і розмір зривати ягоди, щоб рухи їх пальців відповідали змісту образу. Саме це і буде сприяти розвитку образного мислення. Дорослий повинен нагадати дітям, як росте суниця, яка вона червона, соковита, як обережно її треба зривати, і таким чином поступово спрямовує і «будить» пам'ять і уяву дитини.

Не слід прагнути до одноманітності рухів дітей у другій частині гри, треба надати їм можливість по-різному передавати зміст гри відповідно з музикою і допомагати їм у цьому.